

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

БІЛЯЦЬКА ВАЛЕНТИНА ПЕТРІВНА

УДК 821.161.2 – 13.09 «19/20»

**ЖАНРОВИЙ КОД УКРАЇНСЬКОГО РОМАНУ У ВІРШАХ
КІНЦЯ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ**

10.01.01 – українська література

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор філологічних наук, професор
БОНДАРЕВА Олена Євгенівна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
проректор з науково-методичної,
соціально-гуманітарної роботи та лідерства,
професор кафедри української літератури
та компаративістики.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
КУЗЬМЕНКО Володимир Іванович,
Національна академія Служби безпеки України,
завідувач кафедри романо-германських мов;

доктор філологічних наук, професор
ТУРГАН Ольга Дмитрівна,
Запорізький державний медичний університет,
завідувач кафедри культурології та українознавства;

доктор філологічних наук, професор
БЕРНАДСЬКА Ніна Іванівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Інститут філології,
професор кафедри історії української літератури,
теорії літератури і літературної творчості.

Захист дисертації відбудеться «05» жовтня 2017 р. об 11 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.133.03 Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-Б.

Автореферат розіслано « » вересня 2017 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Кудряшова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження і стан її наукової розробки. Сучасна українська література відіграє особливу роль у вивченні дискурсивних практик, у репрезентації розгляду мистецьких феноменів та трактуванні минулого, орієнтованого і на історичну науку, і на пам'ять як провідну форму зв'язку з минулим. Вона характеризується синтезом різноманітних генологічних структур, поєднанням кількох жанрових моделей у тексті одного твору, вивчення якого починається з окреслення жанрової специфіки. Романи у віршах кінця XX – початку XXI ст., не мають чіткого визначення, культура жанрового сприйняття їх реципієнтом вирізняється звільненням від ідеологічних регламентацій, збагаченням інтелектуально-критичного мислення та заглибленням у внутрішній зміст, підтекст, соціально-історичний час, трансформацію національної пам'яті.

Романи у віршах кінця XX – початку XXI ст. – це тексти новітньої доби, яка характеризується проживанням стану пост-: пострадянський, постколоніальний, посттоталітарний, постмодерний, постіндустріальний (Я. Поліщук), аналізом наративних структур, сукупністю ідей, концепцій, орієнтованих на дослідження культурно-історичної спадщини минулого шляхом інтерпретації «імперського» та «колоніального» дискурсів, її множинного прочитання реципієнтом.

Український роман у віршах, нехтуючи тоталітарні ідеологеми, стає носієм естетичного осягнення національної ідентичності, нових орієнтирів у просторі *людина / світ* із широкою палітрою знакових подій, культурних типів, внутрішньою образно-структурною й композиційно-поетичною організацією, жанрово-стильовим розмаїттям, впливає на розвиток сучасної літератури.

Літературознавчий інтерес до роману у віршах на сучасному етапі вмотивовано розширенням теоретичних знань про родові і жанрові утворення, відкриттям у літературі non-fiction, посиленою увагою митців до висвітлення масштабності художнього мислення, порушених проблем, органічного поєднання жанрових традицій (фольклорної поліфонії, лірики, епосу, драми) й індивідуального стилю. Попри наявність студій наукового осмислення жанрового змісту, проблемно-тематичної насиченості, ідейно-образної структури, індивідуальної форми, взаємодії національних традицій роману у віршах (С. Барабаш, В. Брюховецький, М. Васків, З. Голубєва, В. Дончик, І. Дзюба, Г. Жуковська, М. Ільницький, Г. Клочек, Л. Кужільна, В. Панченко, Є. П'ятовська, В. Саєнко, С. Філіпчук, В. Хархун), на літературному рівні поки не сформовано його максимально об'єктивного жанрового коду, він залишається одним із найменш досліджених пластів вітчизняної культури.

Романи у віршах кінця XX – початку XXI ст. – це художньо-історичні документи етико-естетичного осмислення буття народу, а їх головні образи – Ярослав Мудрий, Мамай, Маруся Богуславка, Роксолана, Маруся Чурай, Ян Гус, Богдан Хмельницький, Северин Наливайко, Іван Мазепа, Іван Сірко, Максим Залізняк – своєрідні ментальні ідеали, які модифікуються відповідно до викликів часу та візій майбутнього, впливають на формування національної ідентичності, спонукають до висвітлення «вічних ідей» (Д. Донцов), відображають особливості

«складових» народу. Міфи й символи, які супроводжують нації в постколоніальну добу, допомагають письменникові зробити виразнішою різницю між минулим і сучасним, «„нами” й „ними” або між „колонізатором” і „колонізованим”» (Е. Томпсон).

Тому природно виникає необхідність конструктивного розшифрування жанрових кодів, присутньої реінтерпретації генологічних домінант новітнього українського роману у віршах, сприйняття його як певної естетичної цілісності (романи у віршах 80–90-х років «Як Мамай до Канади їздив» (1984) В. Бровченка; «Маруся Чурай» (1979), «Берестечко» (1999) Л. Костенко; «Ніч у Вишгороді» (1982), «Слов'янський острів» (1986), «Чисте поле» (1990), «Перст Аскольда» (1993) Л. Горлача; «Химерна доля» (1994) Л. Кірик-Радомської; «Устим Кармалюк» (1992), «Северин Наливайко» (1995), «Клекотіли орли» (1998) А. Гудими; роман-трилогія «Доле наша, хто ти?» («Покута» (1992); «Прозріння» (1994); «Сповідь» (1998), окреме видання в 2005 році) І. Козака. Та 2000-х років – «Парад химер в Кіровограді» (2000) В. Гончаренка; «Батурина» (2001) І. Шкура; «Віків передзвони: З уст краян а й болі серця» (2001) І. Козака; «Грім» (2002) Р. Пастуха; «Син вишні» (2002) П. Шабатина; «Сповідь Мазепи» (2003) А. Гудими; «Мотрині ночі» (2005) К. Мотрич; «Вінок Роксолани» (2008) М. Балашової; «Мама-Марія» (2008) Г. Лютого; «Малюнки долі» (2008) І. Забудського; «Донецька прелюдія» (2003), «Московський час» (2010) В. Марсюка; «Мамай» (2010), «Мазепа» (2010) Л. Горлача; «Маруся Богуславка» (2007), «Бунтарська галера» (2015), «Іван Сірко» (2016) М. Тютюнника; «Паломник» (2017) І. Павлюка; «Дивограй» (2017) О. Омельченко). Ці романи у віршах, що побачили світ переважно в 90-х роках ХХ ст., належать поетам, яких не оминув «імперський час», час заборон і час «підміни понять» українського існування. Авторі поетичного епосу прагнуть не лише художнього «переписування», «апокрифізації» й деміфологізації історичного минулого України, загальновідомих історичних постатей, але й нового їх переосмислення й осучаснення, створення доколоніальної версії історії власної нації, спотвореної радянською системою.

Пропоноване дослідження продиктоване необхідністю систематизації й узагальнення попередніх напрацювань учених і вироблення на їхній основі авторського бачення проблем генези, еволюції, жанрової матриці українського роману у віршах. Актуальність теми дисертації **«Жанровий код українського роману у віршах кінця ХХ – початку ХХІ століття»** відповідає сучасним потребам науки про літературу щодо комплексного вивчення жанру роману у віршах, його національної своєрідності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано як індивідуальний проект і складову частину планової наукової теми кафедри української літератури Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара в межах науково-дослідної теми «Поетика художнього тексту: художність, система творчих принципів, цілісність і системність тексту, майстерність письменника» (державний реєстраційний № 0113U003160). Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (протокол № 11 від 30 березня 2017 року).

Мета роботи полягає в системно-аналітичному вивченні жанрового коду роману у віршах як сегмента цілісного літературного процесу кінця XX – початку XXI століття.

Реалізація поставленої мети вимагає вирішення таких **завдань**:

- узагальнити теоретичні й літературно-критичні відомості про жанрові особливості роману у віршах;
- виявити критерії літературознавчої рецепції та етапи еволюції роману у віршах в українській літературі;
- сформулювати матричні критерії жанрових домінант (історичний, автобіографічний, гротескний, химерний, сатиричний, роман-пісня, роман-медитація) романів у віршах;
- з'ясувати роль авторського жанрового маркування роману у віршах, його місце в стратегії впливу на реципієнта та відповідність жанровому канону;
- визначити зв'язки романів у віршах з історико-культурними процесами та впливами цих жанрових форм на формування художньої моделі буття національних метатипів;
- систематизувати художню динаміку гендерних образних моделей у сучасному ліро-епосі;
- схарактеризувати жанрові різновиди / модуси роману у віршах в українській літературі кінця XX – початку XXI ст.;
- простежити ментально-культурні та структурні рівні жанрових контамінацій у романах у віршах постколоніальної доби.

За об'єкт дослідження обрано романи у віршах 80–90-х XX ст. та 2000-х років: М. Балашової, В. Бровченка, С. Данилейка, Н. Гілевича, Л. Горлача, А. Гудими, В. Гончаренка, І. Забудського, Л. Кірик-Радомської, І. Козака, Л. Костенко, В. Марсюка, К. Мотрич, Г. Лютого, О. Омельченко, І. Павлюка, Р. Пастуха, М. Тютюнника, П. Шабатина.

Для системно-цілісного вивчення роману у віршах у синхронії та діяхронії залучено романи у віршах I пол. XX ст., запис радіопередачі Н. Нікуліної, поеми та драматичні поеми Є. Згарського, І. Котляревського, Т. Шевченка, П. Куліша, Лесі Українки, І. Кочерги, В. Сосюри, І. Огієнка, О. Веретенченка, Л. Коваленко.

Предметом дослідження є жанрова своєрідність, художньо-історична концепція та жанрово-естетичні модуси роману у віршах кінця XX – початку XXI ст.

Теоретико-методологічну основу дисертації формують праці вітчизняних і зарубіжних учених із проблем генології, специфіки художньої літератури: Р. Барта, М. Бахтіна, Н. Бернадської, П. Білоуса, Т. Бовсунівської, О. Галича, Л. Гінзбург, П. Декса, Ж. Дерріди, Ж. Женетта, І. Качуровського, Г. Ключека, В. Кожінова, Ю. Коваліва, Н. Копистянської, Д. Лихачова, Ю. Лотмана, В. Марка, Ж.-П. Сартра, Ю. Тинянова, А. Ткаченка, М. Ткачука, Цв. Тодорова, Ю. Топорова, В. Халізева; ідеї та наукові спрямування дослідників романів у віршах: С. Барабаш, В. Брюховецького, М. Васьківа, З. Голубевої, В. Дончика, І. Дзюби, М. Ільницького, Г. Ключека, Л. Кужільної, В. Панченка, Є. П'ятковської, В. Саєнко, С. Філіпчука; питання авторської жанрової номінації: Т. Бовсунівської, М. Звягіної,

О. Зирянова, Д. Лихачова, Т. Маркової, Ю. Подлубнової, Ж. М. Шеффера; студії про літературу соцреалізму та постколоніальної доби: Т. Гундорової, П. Іванишина, Н. Зборовської, К. Кларк, М. Павлишина, Я. Поліщука, Е. Томпсон, В. Хархун, О. Юрчук.

Для розв'язання поставлених завдань використано **методи дослідження**, базовані на *загальнонауковій* методиці аналізу, синтезу, систематизації й узагальнення матеріалу, що уможливило опрацювання літературних і літературно-критичних джерел. Теоретико-методологічною основою роботи став *системно-цілісний підхід* до вивчення шляхів розвитку українського роману у віршах кінця ХХ – початку ХХІ ст. на історико-теоретичному та рецептивному рівнях. Системний аналіз застосовано щодо окремих творів і складних історико-літературних та естетичних явищ. Жанрову специфіку визначено на основі *порівняльно-типологічного* методу із пріоритетною увагою до генологічного аспекту аналізу романів у віршах. При введенні в науковий обіг відомих текстів і маловідомих зразків сучасного ліро-епосу використано *описовий* метод; аналіз змісту творів ґрунтувався на *соціально-генетичному* методі; *герменевтичний* метод та елементи психоаналізу стали ефективними в інтерпретації смислового й жанрового рівнів романів у віршах, виокремленні елементів рецептивної естетики; застосування *культурно-історичного* методу дозволило розглянути романи у віршах як історико-культурні явища в контексті суспільно-політичних змін та ідеологічних зрушень епохи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* в українському літературознавстві на широкому фактичному матеріалі *системно досліджено* жанровий код українського роману у віршах кінця ХХ – початку ХХІ ст. як сегмента цілісного літературного процесу. *Удосконалено* аспекти його генологічної специфіки, виявлено етапи його еволюції, простежено структурні рівні жанрових дифузій, контамінацій. *З'ясовано* роль авторського жанрового маркування та визначено його місце в стратегії впливу на читацьку рецепцію, відповідність жанровому канону. *Простежено* зв'язки романів у віршах із історико-культурними процесами та впливами цих жанрових різновидів на формування художньої моделі буття національних типів. Доведено *подальший розвиток* художньо-естетичної динаміки гендерних образних моделей у сучасному ліро-епосі. *Схарактеризовано* жанрові різновиди /модуси роману у віршах в українській літературі визначеного періоду. *Залучено* до аналізу низку текстів, зокрема останніх років, які досі не ставали об'єктом наукових студій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропонована концепція та фактологічний матеріал цього дослідження прислужаться для подальшого вивчення жанрового коду роману у віршах, для розробки наукових студій про жанрову систему української літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст., дадуть змогу розширити діапазон прочитання поетичного епосу. Висунуті положення й одержані результати можуть бути використані для підготовки навчально-методичного матеріалу, програм спецкурсів, спецсемінарів з історії української літератури, для написання робіт різного рівня із дослідження сучасного ліро-епосу.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданні кафедри української літератури і компаративістики Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 10 від 23 червня 2017 року).

Ключові положення дисертації було викладено у формі повідомлень і доповідей:

на 16-ти міжнародних наукових конференціях: «Literatura ukraińska w kręgu zagadnień komparatystyki» (Познань, Республіка Польща, 2013), V Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми історичної та теоретичної поетики» (Кам'янець-Подільський, 2013), XV Міжнародній науковій конференції «Взаимодействие литератур в мировом литературном процессе. Проблемы теоретической и исторической поэтики»: «Антропологические сдвиги как результат переломных эпох и их отражение в литературе» (Гродно, Білорусь, 2014), «Проблемы антропологии литературы. Вещный мир человека» (Білосток, Республіка Польща, 2014), XI Міжнародній поетологічній конференції «Біографія як текст» (Чернівці, 2014), Третій міжнародній міждисциплінарній науковій конференції «Традиции и современность: концепт МОРЕ в языке и культуре» (Клайпеда, Латвійська Республіка, 2014), XII Міжнародній літературознавчій конференції, присвяченій 70-річчю кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури «Історіографія науки про літературу» (Чернівці, 2015), VI Міжнародній науковій конференції «Скарына і наш час» (Гомель, Білорусь, 2015), «Україністика – минуле, сучасне, майбутнє» (Брно, Чеська Республіка, 2015), «Літературний процес: на перехресті глобалізаційних викликів» (Київ, 2015), «Аналіз та інтерпретація тексту у світлі сучасних методологій» (Луцьк, 2015), «Традыцыі матэрыяльнай і духоўнай культуры Усходняга Палесся: праблема вывучэння і захавання ў постчарнобыльскі час» (Гомель, Білорусь, 2016), «Універсум Лесі Українки: людина, культура, націософія» (Луцьк, 2016), «Літературний процес: становлення ідентичностей» (Київ, 2016), «Художні модуси хронотопу в культурно-мистецькому дискурсі» (Мелітополь, 2016), «Україністика: вчора, сьогодні, завтра» (Познань, Республіка Польща, 2016), XIV Міжнародній літературознавчій конференції «Пасіонарність другорядного» (Чернівці, 2017);

на 11-ти всеукраїнських наукових конференціях: «Слобожанщина: літературний вимір» (Луганськ, 2012), «Феномен Василя Стуса» (Острог, 2012), «Інтертекстуальність / інтерсуб'єктність у літературознавчому і художньому дискурсах» (Донецьк, 2013), «Україна і всесвіт Івана Нечуя-Левицького» (Черкаси, 2013), «Творчість Павла Загребельного в контексті української та світової літератури» (Дніпропетровськ, 2014), «Література та історія» (Запоріжжя, 2014), «Василь Симоненко: погляд крізь час і простір» (Полтава, 2014), «Запоріжжя в гуманітарному дискурсі» (Запоріжжя, 2015), «Література та історія» (Запоріжжя, 2016), «Українська література в загальноєвропейському контексті» (Ужгород, 2016), «Поділлезнавчі фольклористичні читання» (Кам'янець-Подільський, 2016);

на 3-х наукових читаннях та семінарах: Першому науковому семінарі для молодих учених-літературознавців пам'яті Ніли Зборовської (1962–2011) (Черкаси, 2012), II Всеукраїнських Волошинських читаннях «Феномен вченого-педагога Ніли

Волошиної: національний та регіональний виміри» (Кам'янець-Подільський, 2014), Міжвишівських наукових читаннях «Українська література від давнини до сучасності: парадигми, напрямки, проблеми» (Запоріжжя, 2016);

на 2-х *всеукраїнських Інтернет-конференціях*: «Інноваційні методологічні стратегії вітчизняного літературознавства» (Кам'янець-Подільський, 2016); І Всеукраїнській науково-практичній конференції «Канон Івана Огієнка у сучасній науковій парадигмі» (Кам'янець-Подільський, 2017);

на звітних наукових конференціях викладачів Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (2012–2017 рр.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано монографію «Український роман у віршах постколоніальної доби» (20 ум. др. арк.) та 34 одноосібні наукові статті, із них 19 – у фахових виданнях України, 5 – у закордонних (Республіка Польща, Республіка Чехія, Білорусь), 10 – в інших виданнях.

Матеріали дисертації використовуються у викладанні навчальних курсів та спецкурсів «Усна народна творчість», «Історія української літератури», «Естетичні засади літературно-фольклорних зв'язків», які читаються студентам факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук «Проблема Митця в естетико-художній еволюції Ліни Костенко та Василя Стуса» зі спеціальності 10.01.01 – українська література була захищена в 2000 році. Матеріали та результати кандидатської дисертації не використовуються в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук.

Структура та обсяг дисертації визначається її метою та завданнями. Робота складається зі вступу, 5 розділів, висновків, списку використаних і фактологічних джерел (усього 530 найменувань). Загальний обсяг дисертації – 454 сторінки, із них – 377 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми та її актуальність, сформульовано мету й завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, окреслено теоретико-методологічну основу роботи, розкрито її наукову новизну, теоретичне і практичне значення; подано відомості про особистий внесок здобувача, апробацію та структуру дисертації.

Перший розділ – «**Жанрова матриця сучасного роману у віршах**» – присвячено характеристиці роману у віршах як комплексу найусталеніших ознак, які ведуть у «пам'ять жанру» з урахуванням специфічних літературних, загальнокультурних, історичних, політичних, ментальних чинників.

У підрозділі 1.1 «*Структурно-диференційні ознаки роману у віршах*» розглянуто типологічну сутність, зародження, модифікацію, зв'язки з художньою традицією й національними особливостями, об'єктивні й суб'єктивні причини існування жанру роману у віршах, що віддзеркалює динаміку й потреби суспільства. Незважаючи на концепції вітчизняних та зарубіжних науковців

й теоретико-функціональні моделі, єдина класифікація жанрів відсутня. Жанри – це історичні категорії (Д. Лихачов), що виступають «провідними героями» (М. Бахтін) у літературному процесі, це «сукупність плинних властивостей тексту, навіяних пам'яттю про традицію, перетворених автором, урізноманітнених у модифікаціях та трансформаціях», що зросли на спільному жанровому патерні (Т. Бовсунівська), транснаціональні, міжнародні і глибоко національні, бо формуються на рідній землі та реалізуються рідною мовою (Н. Копистянська).

У роботі подано теоретичне тлумачення терміну «роман у віршах», зроблено висновок про його приналежність до змішаного, синтетичного, ліро-епічного жанру, який поєднує багатоплановість, об'єктивну епічність наративу з ліричною суб'єктивністю автора та інші домінантні ознаки, які розглянуто в нормативному, генетично-еволюційному й конвенційному аспектах.

Еволюція художнього ліро-епосу пов'язана з національно-історичними жанрами, в яких людські характери, події розглядалися як утілення національної долі. Генетичний код роману у віршах простежено у зв'язку із творами-попередниками, з фольклором, більшість поетичних форм якого адаптувалися в контекстах героїчного, гомерівського епосів, середньовічного лицарського роману, віршованих творів Візантії та Болгарії. Наприклад, «Слово о полку Ігоревім» належить до книжних відображень ранньофеодального епосу і стоїть на одному рівні з «Піснею про Нібелунгів», «Витязем у тигровій шкурі», «Піснею про Роланда».

Маючи здатність реагувати на зміни в ментальному та реальному просторі, роман у віршах активізується у 20–30-і роки ХХ ст., починаючи з 70-х, – до «схрещення» ліро-епічного й епічного первнів вела циклізація поезії з наскрізним ліричним героєм, сюжетними лініями, просторово-часовою організацією матеріалу, яка «переростала» у «вільні» романи у віршах (М. Бажан, І. Забудський, Н. Лівицька-Холодна, В. Марсюк, Н. Нікуліна, Б. Олійник).

Жанр роману у віршах в українській літературі кінця ХХ – початку ХХІ ст. набув особливого розвитку, відповідно, збагатився й науковими розвідками генетичних домінант, історіософських інтерпретацій, сюжетно-композиційних елементів, що уможливило виокремити ряд основних структурно-сміслових ознак (дисертації І. Закутної, М. Васьківа, О. Легкої, В. Люльки, Є. П'ятковської). Досліджувані романи у віршах композиційно складаються із двох і більше взаємопов'язаних сюжетних ліній, як правило, концептуально-історичної й історико-художньої (лінії головного героя на тлі визначних подій і лінії України); у них поєднано хронікальну й концентричну форми сюжету, що уможлиблює відтворення великого часового проміжку (мінімум століття, з перевагою соціально-історичного хронотопу над психологічним); органічне співіснування національного й універсального аспектів, наявність функціонально значимих загальнолюдських домінант (архетипів, міфологем, образів та культових визначних місць та ін.).

У підрозділі 1.2 *«Генезис та еволюція: жанровий діалог»* зосереджено увагу на жанровій еволюції роману у віршах, на рисах, успадкованих від поеми (героїчної → епічної → ліро-епічної → драматичної) – від другорядного до визначального. Віршована будова роману у віршах і поеми є однією з головних ознак, яка визначає

поетику жанрів, оскільки у вірші закладена певна емоціональність зображення подій і явищ, що створюється ритмом, інтонацією строфи, римуванням. У поемі, як і в романі у віршах, зливаються епічні (події, сюжети, характери), ліричні елементи (авторські переживання, ліричні відступи, ліричний герой) і драматичні фрагменти (наскрізна напружена дія та діалоги), але ці жанри вирізняються розгорнутою композицією. Акцентовано на подібності жанрової «схеми», естетичних позицій роману у віршах і поеми, в яких багато сюжетів, образів узяті з фольклору, художньо-стилістичних і мистецьких традицій попередньої ліро-епіки. Переконливий приклад – поеми Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, у сюжетах яких увесь «гордіїв вузол національної історії» і гострота на всі часи актуальних проблем (Л. Костенко).

Розвиток роману у віршах як складної синтетичної єдності «прозово-поетичного зображення світу» (С. Філіпчук) пов'язано з розвитком епічних поетичних жанрів (М. Бахтін, С. Крижанівський), які є ознакою зрілості національної літератури. Твір переходить межі поеми і стає романом у віршах, охопивши широку галерею образів-персонажів у складних взаєминах між ними й у неподільному зв'язку із суспільними подіями (І. Безпечний). В основі сюжету більшості романів у віршах постколоніальної доби – героїчний епос, з яскраво вираженою «епічною колізією як основою сказання» (Н. Бернадська), прив'язаність до фольклорної матриці відчутна незалежно від жанрового різновиду (автобіографічний, гротескний, роман-пісня, роман-медитація, роман-есе). Ступінь і характер жанрового наслідування варто простежувати не лише в еволюції жанру, а й у творчій еволюції авторів (написання лірики → ліро-епіки). Неможливо визначити жанрову матрицю роману у віршах кінця ХХ – початку ХХІ ст., не зацентрувавши на впливі поетичного феномену Л. Костенко, її твору «Маруся Чурай», яка продемонструвала здобутки поетичного стилю (М. Бажан), відновила розвиток роману у віршах у жанровому і в тематичному планах, примножила збереження національної історії в її драматизмі й героїці (І. Дзюба).

Підрозділ 1.3 «*Конвенційний аспект: жанрове номінування*» – це дослідження авторських жанрових характеристик, позначених розширенням традиційної генологічної системи як нерозривного зв'язку родожанрової домінанти зі стильовою цілісністю. Наукові студії Т. Бовсунівської, М. Звягіної, О. Зирянова, Н. Копистянської, Д. Лихачова, Е. Любезної, Т. Маркової, Ю. Подлубної, Л. Чернієнко порушують цю проблему, але не наголошують на проблемах авторської жанрової номінації роману у віршах.

Концептуально-теоретичне моделювання роману у віршах кінця ХХ – початку ХХІ ст. – *роман у віршах, історичний роман у віршах, історичний роман, віршований історичний роман, роман-пісня, автобіографічний роман у віршах, сатиричний та гротескний романи у віршах, історико-філософсько-фантастичний роман-есе у віршах, роман-медитація у віршах* – розглянуто з урахуванням авторської жанрової «свободи» і творчої історії, зв'язків з культурним контекстом, описом структури тексту, впливом на читацьку рецепцію. Оскільки жанрові класифікації засновуються на літературних канолах (часто вибіркового), то різниця між авторською і читацькою жанровою визначеністю

тексту є досить велика, опозиція відчутна в кожному акті сприйняття, яке завжди передбачає тлумачення. Не всі авторські визначення відповідають канонам жанру, але цікавішими й послідовнішими є ті нормативні трактування роману, які роблять самі автори (М. Бахтін). У дисертації наведено творчі інтенції написання й визначення різновидів романів у віршах І. Багряним, Н. Гілевичем, В. Гончаренком, Л. Костенко, В. Марсюком, Г. Лютим, М. Рильським, М. Тютюнником.

Жанрові номінації можуть бути в різних позиціях, наприклад, у передмові та авторських коментарях, інкорпорованих в основний текст, як у романі «Берестечко» Л. Костенко. Часто визначення стоять у позиції заголовка та підзаголовка, що виконує функцію зовнішнього маркера й доповнює формальний пласт твору, посилює смисловий компонент як одну з прикмет жанрової зміни, розширює авторське включення в текст нехудожніх елементів, документальних свідчень («Берестечко» Л. Костенко, «Сповідь Мазепи», «Устим Кармалюк» А. Гудими), фольклорних, особливо пісенних («Маруся Богуславка», «Іван Сірко» М. Тютюнника, «Мама-Марія» Г. Лютого, «Віків передзвони», «Доле наша, хто ти?» І. Козака), художніх вставок («Мотрині ночі» К. Мотрич, «Московський час» В. Марсюка), які об'єктивують наратив твору, допомагають реципієнтові сформулювати уявлення і про зміст, і про біографічні дані автора («Донецька прелюдія» В. Марсюка, «Малюнки долі» І. Забудського).

У художній літературі, особливо пострадянського періоду, жанрові структури втрачають канонічну чіткість і отримують індивідуально-авторську оцінку. Інтерпретація жанру письменником завжди неповторна (М. Наєнко), відображає особливий шлях пошуку й відбір засобів налагодження цього зв'язку в посередництві художнього тексту, прагненні авторів до естетичної ідентифікації.

У другому розділі **«Художньо-історична концепція та героїчний модус романів у віршах»** представлено аналіз історичних романів у віршах з маскулінним началом, із новим рівнем трансформації історичної правди про фатальні події в бутті України, моделювання життя і діянь героїв національного пантеону.

У підрозділі 2.1 *«Трансформація національних „вічних ідей” в історичних романах у віршах»* зосереджено увагу на функціонуванні етнообразів романів у віршах, які виникли на конкретно-історичному підґрунті, сконцентрували в собі архетипні характеристики (Ю. Ковалів) й використовуються для репрезентації всієї нації. Найбільш розповсюджені такі дефініції цих образів: «багатозначні символи» (М. Бахтін), «традиційні образи» (А. Волков, А. Нямцу), «вічні образи» (О. Веселовський, Н. Калустова, А. Метченко, Н. Осипова), «канони пам'яті» (Н. Зборовська), «вікові образи» (І. Нусінов), «несмертельні типи», «вічні ідеї», (Д. Донцов), «світові типи» (П. Берков, О. Овчаренко), «метатиби» (Н. Мендіс, Т. Печерська), «зверхтипи» (Л. Лотман), «наскрізні герої» (Е. Загурська), «образи-канони» (Л. Тарнашинська), «літературні етнообрази» (В. Будний, Д. Наливайко).

Літературні етнообрази романів у віршах умовно можна поділити на міфологічні, фольклорно-легендарні й історико-героїчні – Ярослав Мудрий, Мамай, Северин Наливайко, Богдан Хмельницький, Іван Сірко, Іван Мазепа,

Максим Залізняк, Іван Гонта, Устим Кармалюк, Роксолана, Маруся Богуславка, Маруся Чурай – за походженням і суспільною функцією пов'язані з національними міфами, стереотипами, що зберігають вихідний текст-джерело, уможливають утілення провідної ідеї твору в розкритті героїчного духу нації, пам'яті. Незалежно від часу їх творення ці образи утверджувалися у свідомості українського народу як *культурний тип героя, канон пам'яті, етнообраз, вічна ідея*, мають декілька етапів функціонування, піддавалися кардинальному переосмисленню і, залежно від часу, були *чинником ідеології* (Ярослав Мудрий, Богдан Хмельницький), *десакралізувалися* (Іван Мазепа, Северин Наливайко, Устим Кармалюк), а деякі *деміфологізувалися* (Маруся Богуславка, Роксолана, Маруся Чурай), особливо в постмодерній інтерпретації.

Заголовки історичних романів у віршах переважно антропоцентричні, виконують номінативну функцію й надають імпліцитну характеристику персонажів, мають символічне значення завдяки здатності функціонувати поза текстом, інспірують його історичну перспективу, репрезентовану на подієвість, на заглибленість у минувшину з проекцією на сучасні суспільні та морально-етичні проблеми.

У підрозділі 2.2 *«Художньо-історична модель буття Івана Мазепи»* репрезентовано «вічні ідеї» в еволюції образу гетьмана в ліро-епосі: героїчний епос → поема (епічна, романтична, історична) → історична драма («Розп'ятий Мазепа» І. Огієнка) → історичний роман у віршах («Мазепа» Л. Горлача, «Сповідь Мазепи» А. Гудими, «Мотрині ночі» К. Мотрич, «Батурин» І. Шкурая). Твори не завжди вражають новизною інтерпретації, але вирізняються оновленням жанрових традицій, осмисленням проблем національної пам'яті, філософською наснаженістю образу, який є символом незалежності від Москви (Л. Рудницький), «правдивим дзеркалом» (Д. Донцов) буття й діяльності. Сюжети фокусуються не на стрімкому злеті діяльності гетьмана, а на його драматичному падінні після поразки під Полтавою, на зображенні «трагедії народу» й на «страшній трагедії» Івана Мазепи крізь призму реалій сьогоденного політичного життя.

Життєдіяльність і внутрішній світ біографічного образу реалізується крізь призму історіософії, його історичного буття на рівні національного. Картини масштабності у творах мають різноманітне інтонаційно-стильове забарвлення: драматичне, трагедійне, фольклорне, напівмістичне (видіння Мазепи в романах у віршах), що посилює поліфонію, напругу ліричної чуттєвості, звертання героя до Всевишнього відпустити його гріхи й подбати про Україну. Письменники художньо реалістично зображають ключові події під час гетьманування Івана Мазепи, а саме: нищення Батурина, страту Кочубея й Іскри, непорозуміння з козацькою старшиною та Семеном Палієм, відвідування матері в монастирі, перехід на бік шведського короля Карла XII, втечу з України і смерть за її межами та забуття на довгі роки.

Оригінальним сюжетним елементом аналізованих романів у віршах є відомий і підтверджений факт листування Івана Мазепи з його хрещеницею Мотрею Кочубей. Дванадцять листів гетьмана (щодо їхньої автентичності полемізують О. Дзюба, Є. Пеленський, В. Шевчук) є шедевром інтимної лірики й літературним

та історичним документом. К. Мотрич поетично «романтизує» текст другого, третього і п'ятого листів, створивши конкретну сюжетну ситуацію; Л. Горlach, І. Шкурай не інтерпретують листи, а цитують уривки з них у роздумах і монологах Мазепи; А. Гудима не поетизує їх, а подає як документалізовані свідчення, вводючи фрагменти восьмого, одинадцятого і дванадцятого листів.

В історичних романах у віршах і драмі Івана Мазепу зображено не лише як романтика, політика, а й поета-філософа, автора пісні про чайку-Україну, що лейтмотивом звучить у всіх творах: *«Часчка небога – то птах-Україна, / Що в небо на крилах у злеті ще зрине»* («Батурина»). У наскрізному мотиві звільнити Україну від посягань на її державність, вивести в «край обітований» простежується типологічна спорідненість героя з Мойсеєм. Твори Л. Горлача, А. Гудими, К. Мотрич, І. Огієнка, І. Шкурая – це життєва програма авторів у спробі повернути нашій історії, культурі одне зі знеславлених у потоці віків імен, «анафемованого» не лише московською церквою, а й радянською історіографією. Романи у віршах і драма вирізняються насиченістю історичного матеріалу, художньо правдивим осмисленням минулого, галереєю визначних постатей, тематичною розгалуженістю, поліпроблемністю.

У центрі уваги підрозділу 2.3 *«Іван Сірко як код національного героя»* – вивчення особливостей художньої інтерпретації образу козака-характерника, кошового отамана Запорозької Січі, якому доводилося долати гетьманський розбрат, і майже чверть століття боронити рідну землю. В історичних романах у віршах *«Чисте поле»* Л. Горлача, *«Іван Сірко»* М. Тютюнника акцентовано на найбільш драматичних моментах вітчизняної історії, пов'язаної з іменем Івана Сірка, який з усією повнотою закумуляував у собі період жорстокої доби і постав відважним воїном-стратегом, людиною з надприродними здібностями, а головне – патріотом України, її духовно-ментальним символом.

Структуру викладу подій у цих творах формує пам'ять головного героя (є функцією особистісної самосвідомості й соціальних зобов'язань) з романтичною поетизацією Січі-вольниці й драматичним сприйняттям світу, з акцентом на найбільш суттєвому: прихід на Великий Луг, вибори кошовим, походи на Крим, взяття Перекопа, дотримання козацьких звичаїв і традицій, смерть сина Петра, зрада та заслання в Тобольськ, прийом послів на Січі, у згадках про яку *«ширяв чистим полем»*.

У романах у віршах Л. Горлача й М. Тютюнника співвідношення історичного та фольклорного (історичні пісні, думи, особливо легенди про надприродні здібності Сірка, зібрані Д. Яворницьким) мають історіософське підґрунтя, образ кошового в них подано «не викривленим» (Д. Донцов), він є символом героїчного, мова його сповнена народного гумору, гострого сарказму (особливо лист запорозьких козаків турецькому султану зі строфічним коментарем звернень Магомета до них у художній рецепції М. Тютюнника).

Романи у віршах Л. Горлача й М. Тютюнника розглянуто в типологічному зіставленні з історичними поемами *«Туми»* І. Огієнка й *«Чорна долина»* О. Веретенченка, в основі сюжету яких похід вже старого Івана Сірка до Криму 1675 року як відповідь на підступний напад на Січ під час Різдва в 1674 році та

численні «хижі наскоки», й наказ кошового знищити визволених із турецької неволі «статарчених» земляків, які відмовилися повертатися в Україну. Наскрізною в аналізованих творах є тема зради, особливо в поемі «Туми» І. Огієнка, не як поодинокий конкретно-особистісний випадок, а як головна біда нації.

Іван Сірко в романах у віршах «Чисте поле» Л. Горлача й «Іван Сірко» М. Тютюнника – це носій національної ідеї, надзвичайно талановитий лідер, з військовою вправністю й мудрістю котрого позиціонується Запорозька Січ як ідеально злагоджений механізм.

У підрозділі 2.4 *«Історичний факт у репрезентації подій і героїв романів у віршах»* означену проблему розглянуто на матеріалі історичних романів у віршах «Устим Кармалюк», «Северин Наливайко», «Клекотіли орли», «Сповідь Мазепи» А. Гудими. Твори написано в народнопоетичному стилі, та все ж вони не позбавлені достовірних фактів, а навпаки, характеризуються інтроспекцією душі текстового суб'єкта і, головне, зверненням до етноментальних, народно-історичних джерел, зафіксованих не лише документально, а й у народній пам'яті. Сюжети романів побудовано не на окремому історичному факті, а на найвиразніших подіях тогочасся, які інтерпретуються в тексті крізь призму життя й діянь Івана Мазепи, Устима Кармалюка, Северина Наливайка, Максима Залізняка, Івана Гонти, презентованих автором відповідно до біографічних даних. До частин романів автор добирає епіграфи з документів – у «Сповіді Мазепи» до кожного з десяти розділів поряд з ілюстрацією з альбому «З української старовини» подано епіграф з цитуванням достовірних джерел; усі три частини роману у віршах «Устим Кармалюк» починаються посиланням на судові акти, архівні матеріали із зазначенням ключових для змісту дат. Трагедію під П'яткою («Северин Наливайко») поет зобразив не описом батальних сцен, а констатацією наслідків – із цитуванням твору С. Пекаліда, відтворенням загальнолюдського горя: *«Сім днів у П'ятці – траур і костри – / Батьки синів, / Сини батьків хоронять»*. У творі «Клекотіли орли» домінантними моментами є вбивство титаря Данила, освячення ножів у Холодному Яру, злочини конфедератів, облога й «різня» в Умані, зрада братів Гдишицьких, Кшемуського, Кологринова, Гур'єва, які допомогли знищити гайдамаків і їх ватажків. Фабульно-просторову основу творів розширюють другорядні персонажі в оточенні головних (Северин Наливайко – Костянтин Острозький, Дем'ян Наливайко, Симон Пекалід, Ян Замойський, Григорій Лобода; Іван Мазепа – Пилип Орлик, Кость Гордієнко, Андрій Войнаровський; Максим Залізняк – Андрій Журба, Микита Швачка, Павло Таран, Семен Неживий). Усі вони мають реальних прототипів.

Романи у віршах А. Гудими характеризуються розмаїтістю художньо-поетичних засобів, образів-символів, стилізацією й цитуванням творів Т. Шевченка, уведенням у текст творів «текстів» фольклорної лірики (історичних, суспільно-побутових та родинно-побутових пісень) та епіки. Заголовки частин романів названо рядками народнопоетичних пісень: «Не притоміться, коні вороні...», «Ой ти, воле, рідний краю» («Северин Наливайко»); «За Сибіром сонце сходить», «Чорні хмари», «Ой не лети, орлице» («Устим Кармалюк»); «І закипів

пекельний біль», «Танець вогню і мечів» («Клекотіли орли»), що увиразнює народну оцінку подій та роль героя-захисника в них.

У підрозділі 2.5 *«Кобзар як виразник ментально-культурних домінант»* – розглянуто особливості функціонування концепту «кобзар» в історичних романах у віршах кінця ХХ – початку ХХІ ст. – «Чисте поле» Л. Горлача, «Сповідь Мазепи», «Клекотіли орли» А. Гудими, «Маруся Чурай», «Берестечко» Л. Костенко, «Мотрині ночі» К. Мотрич, «Маруся Богуславка» М. Тютюнника. Образ кобзаря має значення культурологічної константи, яка синтезує художній досвід, зафіксований у культурній пам'яті, – це носій-виконавець героїчного епосу, «медіум історії» нації (Л. Костенко), посередник між людьми і Богом, каталізатор саморозкриття козацької душі, «будитель» до волі. В аналізованих романах кобзар нерозривно пов'язаний із національною, народнопоетичною свідомістю, розкриває ідейний задум авторів, акцентує на величі й падінні, потягу до слави й влади, на проблемі вибору між пасивним і активним способом життя як на рівні вождя (Хмельницький, Мазепа, Сірко), так і народу в цілому. Діапазон образу кобзаря досить широкий: від екзистенційної риси індивідуально-авторської поетики, психологічного стану та настрою головних героїв до вічних категорій, утілених у традиційних для національного світобачення образах (кобза, спосіб життя).

Третій розділ – **«Культурна пам'ять і динаміка жіночих образів»** – містить спостереження над формуванням і утвердженням суспільної самотності через реконструкцію не лише історичного, а й культурного минулого, яка характеризується різними формами: «живою» комунікативною і символічною культурною пам'яттю (Я. Ассман). Романи у віршах запозичують з українських народних дум та історичних пісень теми й образи, їх героїні є знаковими для національної культурної пам'яті: вроджений геніальний талант – Маруся Чурай («Маруся Чурай» Л. Костенко), героїчний вчинок – Маруся Богуславка («Маруся Богуславка» М. Тютюнника), велич жінки – Роксолана («Вінок Роксолани» М. Балашової). Досліджено жанр як індикатор творчої пам'яті в літературному процесі з урахуванням його першоджерела, генетичних і типологічних форм, традицій та рівня «культурного знання».

Модифікацію жанрової й художньої еволюції (народна дума, поема, лірична драма, роман у віршах) розглянуто на основі сюжету народної думи «Маруся Богуславка» в підрозділі 3.1 *«Функціонування фольклорного модусу в художньому ліро-епосі»*, з'ясовано, наскільки фольклорному жанру письменники надавали «індивідуальних рис». Серед жанрів українського фольклору думи є «вершиною епічної творчості» (С. Томашівський), а Маруся Богуславка – улюблена тема дослідників (К. Грушевська), рецепцію сюжету й образу якої розглянуто в сучасному ліро-епосі. Уперше дума «Маруся Богуславка» була надрукована П. Кулішем у «Записках о Южной Руси» у 1856 році, записана від кобзаря А. Шута (має 12 подібних варіантів), у ній три найважливіші ідеї – рідної землі, волі, єдності народу (Г. Нудьга). Дума «Маруся Богуславка» була предметом наукових зацікавлень П. Куліша, О. Лісовського, В. Антоновича й М. Драгоманова, М. Костомарова, П. Житецького, О. Макарова, С. Томашівського, А. Кащенко, Ф. Колесси, К. Грушевської, Б. Кирдана, М. Плісецького, Г. Нудьги, І. Руснак,

Т. Беценко та інших дослідників, які ґрунтовно вивчали твір у контексті часу, акцентували на його жанровій своєрідності, історизмі, образі головної героїні та художній інтерпретації.

Порівняно з думами про турецьку неволю, ця дума ніби неповна й «обкросена», але завдяки зображеній події, драматизму й гострому психологізму часто була об'єктом художньої інтерпретації в різних видах мистецтва, особливо в літературі. У 1901 році було надруковано студію С. Томашівського «Маруся Богуславка в українській літературі», в якій зосереджено увагу на історичних умовах виникнення героїчного епосу та творах Є. Згарського, І. Левицького, П. Куліша, М. Старицького, Б. Грінченка, С. Воробкевича з творчо переосмисленим народнопоетичним сюжетом.

Поема «Маруся Богуславка» (1862) Є. Згарського – перший сюжет в українській художній літературі за мотивами народної думи. В одинадцяти частинах і п'яти основних сценах наявне взаємопроникнення епічного (картини спустошення українських земель татарами, опис умов перебування бранців у Криму) і фольклорного (форма розповіді, народнопісенні зачини, постійні рефрени, закінчення, усталені фольклорні образи й алегорії, посилення в тексті на думи, голосіння, замовляння).

Суспільно-філософські погляди П. Куліша пов'язані зі збиранням і популяризацією українського фольклору. Тому багато його творів мають ретроспективно-поступовий характер (тлумачення політичного й соціального буття народу завдяки студіям над минулим, відображенням у творах усної народної творчості (Я. Гарасим), фольклорне джерело, зокрема, «Маруся Богуславка. Староруська поема (1620–1621)», що з'явилася друком 1899–1901 рр. у «Літературно-науковому віснику» у Львові. Поема мала складатися з двох сюжетно самостійних частин, кожна по 12 пісень, крім прологу та епілогу. Маємо ж 7 пісень першої частини, нерівних між собою; 9 – 12 пісні та незакінчена 13-та другої частини, надруковані І. Франком у «Літературно-науковому віснику» в 1901 році в книзі 2-й і 3-й. Але не всі «пісні» та «думи» тексту поеми збереглися, а ті, що залишилися, потребують ґрунтовного текстологічного дослідження, особливо друга її частина. «Марусю Богуславку» П. Куліша розглянуто в «обсерваціях» дослідників початку ХХ ст. – М. Зерова, І. Франка, С. Томашівського, В. Щурата. Ліро-епічна, релігійно-історіософська поема П. Куліша має декілька сюжетних ліній, виразну епічну домінанту з описами подій в Україні та Туреччині, символічний образ головної героїні, в якому уособлено найкращі риси української жінки, філософсько-релігійні роздуми та ліричні відступи, що дає можливість визначити її як роман у віршах.

У підрозділі 3.2 *«Поетизація героїчного минулого України в романах у віршах»* розкрито динаміку гендерних образів-символів, які існують на рівні глибини міфологічної та етнографічної спадщини, володіють культурною пам'яттю, трансформуються у процесі вербальної і невербальної комунікації через текстові й візуальні образи. Художній ліро-епос різножанровий у ХХ ст.: про Марусю Чурай – драматичні поеми «Марина Чурай» (1967) І. Хоменка, «Дівчина з легенди» (1968) Л. Забашти, історичний роман у віршах «Маруся Чурай» (1979)

Л. Костенко; про Марусю Богуславку – лірична драма «Маруся Богуславка» (1921) М. Семенка, роман у віршах «Маруся Богуславка» (2007) М. Тютюнника, історична поема «Маруся Богуславка» (2014) Л. Коваленко.

Народнопоетичний образ Марусі Богуславки зазвичай виконує функцію фабульної канви або сюжетного тла, що переходить із одного текстуального поля в інше, демонструючи типологічну подібність. Сюжет роману у віршах «Маруся Богуславка» М. Тютюнника розгортається на тлі важливих історичних подій XVII ст. (переважно в Україні та Туреччині, як і в більшості творів про дівку-бранку), пов'язаних із боротьбою українського народу за державність (з дванадцяти частин твору назви чотирьох – «Андрусівська змова», «Похід на хана», «Майдан», «Кафа» – продукують масштабні історичні події, подані достовірно). Шоста частина «Майдан» оповідає про події через чотири роки після козацької Чорної ради, тобто про 1667 рік, але асоціативно переносить реципієнта до подій Майдану 2004 року, коли українці продемонстрували пробудження незалежності, вийшли засвідчити ментальну волелюбність, дух боротьби із несправедливістю: *«Це був тріумф! Тріумф всього народу. / Як майоріли гордо прапори! / Такого злету не було ще зроду, / Й такої славнозвісної пори!»*.

У цьому романі у віршах реально й образно відтворено історичну епоху того часу, подано етнокультурні образи-концепти, що мають ментальне смислове наповнення. У творі згадуються самобутні народні звичаї та обряди, достовірно передано особливості народного вбрання, підкреслено його ошатність, естетику, сакральність.

Підрозділ 3.3 «Художня реценція „долі” Роксолани в сучасному ліро-епосі» присвячено образу-метатипу пам'яті культури – Роксолані. В українській літературі образ Роксолани належать до активних традиційних структур, проте його літературна інтерпретація з 60-х років XIX ст. стосується переважно прозових творів. «Доля» Роксолани менше розкрита в ліро-епосі, до її поетичної реалізації зверталися здебільшого в XX ст.: поеми – «Дівчина з Рогатина» (1971) Л. Забашти, «Роксоляна» (1997) Л. Пилип'юк, «Роксоляна, царівна сонячна Опілля» (2002) М. Орлича; історичний роман у віршах «Вінок Роксолани» (2008) М. Балашової.

Образи-метатипи в нових текстах забезпечують процес «пригадування» і «декодування», адже на письменника покладена місія закріпити те стале, що існує на рівні глибини ментальності нації, перекодувати в символи й зберегти в текстах, носіях пам'яті культури. Якщо українська проза про Роксолану є більш дослідженою (О. Галенко, О. Дерменджі, С. Єрмоленко, Н. Зборовська, Л. Корчинська, Ю. Кочубей, В. Сергійчук, М. Слабошпицький, Л. Тарнашинська, С. Жила, Т. Хом'як та ін.), то ліро-епічні твори згадувалися в літературознавстві побіжно. «Плідним ґрунтом» для творення образу Роксолани є думи та історичні пісні, «де знайшла епічне відлуння трагічна історія народу» (О. Дерменджі).

Сюжет роману М. Балашової «Вінок Роксолани» розгортається в двох частинах – «Полонянка» та «Листи Роксолани», події відбуваються в XVI ст. в Україні та в Туреччині. Частини поділено на розділи, назва кожного розділу повторюється в одній зі строф, є максимально-стислими кадрами, що переносять дію з одного часопростору в інший, надаючи сюжету динаміки.

У романі дві сюжетні лінії – доля Роксолани, яка потрапила в полон, але стала однією з найвеличніших жінок світу, і доля України XVI ст. зі звичаями, традиціями, подіями, пов'язаними з боротьбою українського народу за виживання. Героїня твору втілює найкращі риси характеру: волелюбність, яку ніхто не зміг зламати; материнство, адже заради дітей вона прийняла віру, уболівала за кожного з синів, боролася за відміну закону Фатіха; патріотизм, заснований на вірі наших пращурів, звичаях та традиціях (підтвердженням є назви розділів «Пливе вінок ромашковий з колосками жита», «До тебе повернуся, рідна Україно»).

Заголовок роману «Вінок Роксолани» спонукає до смислових модифікацій, зміст яких розкривається в етнокультурній сфері. Вінок, як і в «Марусі Чурай» Л. Костенко, є елементом убрання виконавців обрядів (свято Купала), символізує циклічність, набуває сакрального значення, а в романі М. Балашової є ще й символом слави, перемоги, святості. Імена героїнь у заголовку романів у віршах («Маруся Богуславка», «Маруся Чурай», «Вінок Роксолани») скорельовано на площину історіософського, культурологічного буття персонажів, вони виконують роль їх імпліцитної характеристики. Сюжети не відходять від традиційних, побудованих на народнопоетичному ґрунті (історичні пісні «Плач невільників на турецькій каторзі», «Полон волинянки татарами», дума «Маруся Богуславка», балада «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці...»), мають баладну основу – напружений сюжет із трагічною розв'язкою.

Четвертий розділ **«Жанрово-естетичні модуси роману у віршах»** уміщує аналіз модусних характеристик роману у віршах кінця XX – початку XXI ст., який уможливорює спостереження за мистецьким пошуком, забезпечує багатовекторність у відтворенні буття, максимальну об'єктивованість під кутом зору «бачення та розуміння дійсності» (М. Бахтін). Естетичні модуси (Н. Фрай) трактуються як «естетичні модальності» (М. Жинкін), «види пафосу» (Г. Поспелов), «типи авторської емоційності» (В. Халізев), «типи художньої цілісності» (Н. Тамарченко).

У підрозділі 4.1 *«Автобіографізм у жанровому моделюванні ліро-епосу»* розглянуто модифікацію автобіографічного роману у віршах. Автобіографічна пам'ять є основою автобіографічних романів (С. Аверінцев, М. Бахтін, Т. Бовсунівська, А. Цяпа, Т. Черкашина, Г. Шевців), крізь призму якої порушено проблеми не лише особистісно значущі, а й суспільно масштабні. «Донецька прелюдія» та «Московський час» В. Марсюка – це поетична автобіографія, в якій публічний простір домінує над приватним, ліричний герой, він же автор, є головною дійовою особою описуваних подій, апелює до їх спогадів та емоційно-значущого стану.

«Московський час» В. Марсюка складається з трьох розділів поезій, написаних у різні роки («Несподівана радість», «Московський роман» і «Запізнілий лист»). У їх структурному komponуванні авторський біографічний час не має чіткої хронологічної послідовності, більшість поезій датовані роками навчання (1975–1977 рр. на курсах при Літературному інституті в Москві), мають своєрідне продовження, графічно відділені й позначені англійськими літерами P. S. і P. P. S.

Жанрово-стильова своєрідність роману позначена фрагментарністю викладу й мозаїчністю сюжету, системою персонажів, які еволюціонують протягом дії,

осмисленням магістральних проблем буття людини й суспільства, ліричними відступами. Роману у віршах притаманний синтез декількох ліричних жанрів: поезій-присвят – «Алтайський земляк», «На незабудь», «Порозуміння», «Узбецька диня», «Сибірська муза», «Артисти із Камчатки», поезій-постскриптів, поезії-діалогу «Розмова з душею», поезії-роздуму «Роздум», ліричних портретів «Донецький гість», «Горець», «Дончак», «Літературний метр», вірша-газели «Газелі».

Особливе навантаження в романі у віршах В. Марсюка несуть вставні жанри як «конструктивні елементи», вони характеризуються змістовною, композиційною цілісністю. Інкорпорований текст синтезує як зовнішні ознаки (графічне виділення, авторське маркування нарації), так і внутрішні властивості. Письменник графічно виділяє цитати, здебільшого уривки з пісень, інколи чуже мовлення або рядки із поезій інших авторів. Аналітично осмислено соціопростір Москви як чужини і в'язниці не лише для українського народу, а й інших національностей, автор часто апелює до лідерів козаччини, яких Білокам'яна намагалася знищити, спогадів про репресованого батька, роздумів про тяжку працю матері в шахті, переживає психологічно-емоційний стан ізольованості, несвободи.

Автобіографічний роман у віршах «Малюнки долі» І. Забудського вирізняється глибокою ліричністю, реальністю художніх образів з історією людини трагічної долі, не позбавленої роздумів та переживань за Україну. Складається з прологу-диптиху «Ключі пам'яті, або замість прологу» і з двадцяти трьох циклів поезій. Зі слів поета, у роман увійшли вперше вірші, в яких він «виболювся» словом, повідав про трагедію життя, що сталася в дитинстві. Поезії вибудовано не за хронологією задумів, а за автобіографічною сюжетністю, буття ліричного героя й автора – приклад наслідування для сучасників.

Підрозділ 4.2 *«Національна ідентичність у кодуванні жанрової своєрідності»* розкриває тему національної ідентичності, історичної та індивідуальної пам'яті як передачі досвіду та відомостей «минулої реальності», проблем, пов'язаних зі сферою любові до малої батьківщини й країни на прикладах романів у віршах «Донецька прелюдія» В. Марсюка, романа-трилогії «Доле наша, хто ти?» І. Козака та білоруського поета Н. Гілевича «Родныя дзеці» («Рідні діти»). Романи у віршах написані з деякою різницею в часі, проте проблеми, порушені в них, стосуються подій багатогранного буденного життя ХХ ст., і коріння негараздів народів спільні.

Композиція «Донецької прелюдії» В. Марсюка ускладнена ліричними відступами, експресивними оцінками, розлогими роздумами, зверненням до земляків, читачів, яскравими описами природи, часо-просторовими екскурсами, подвійною перспективою бачення (з погляду минулого й теперішнього). Ліричний герой роману у віршах постає в двох іпостасях: дитина, юнак і зрілий митець, автор твору. Крізь призму дитячого сприйняття подається зображення подій, дорослого – їх критична оцінка. Прототипом ліричного героя є сам письменник, а протосюжетом – спогади, переважно про повоєнне дитинство та юність, досить пунктирно йдеться про доросле життя.

Н. Гілевич у романі у віршах «Родныя дзеці», уперше надрукованому в 1985 р., а писаному упродовж 1972–1984 рр., у розквіт «застійного» часу, викладає події крізь призму спогадів героя Степана Вячорки, відомого композитора, який походить зі звичайної багатодітної білоруської сільської родини. Автор же за мету поставив завдання не розповісти про дітей Софії Петрівни, які зібралися до неї на ювілей, а закликати читача бути рідними дітьми не лише батькам, а й своїй землі, любити її і шанувати. У романі білоруського поета, що складається з чотирнадцяти частин і шести авторських відступів (які мають назви і сприймаються як окремі частини), реципієнт є свідком проблем суспільної морально-історичної моделі, проблем, що виходять далеко за межі сімейної хроніки. У кожному творі за індивідуальним авторським криється спільне національне, яке залишає «слід пам'яті». У романах у віршах Н. Гілевича і В. Марсюка – це події Другої світової війни, голодомор, сваволя суспільних «корманівців». У романі В. Марсюка акцентовано не лише на трагічних подіях, а й винуватцях людського горя. Про «сліди» подій Другої світової війни йдеться й у романі у віршах «Чумацький хутір» С. Данилейка. На перший погляд, вони зображені локально, адже відбуваються на «розтерзаній землі» Дніпропетровщини, конкретні топоніми рідного краю віддзеркалюють масштабність трагедії усієї України.

Специфічності роману у віршах «Донецька прелюдія» В. Марсюка надає автобіографізм: істинні подробиці місця й часу автор подає у взаємозв'язку з життєвими історіями реальних людей. Роман сприймається як своєрідне пророче послання, оскільки порушені автором проблеми є актуальними в багатьох аспектах, особливо в контексті сучасності (Революція Гідності, утворення невизнаних квазідержав ЛНР і ДНР, проведення АТО на сході України). Глибоко осмисливши підґрунтя реальної суспільної ситуації, письменник передбачив не лише ймовірність суспільно-духовного розриву української нації, небезпеку русифікації Сходу України, штучно створену ворожим сусідом, а й цілком реальну загрозу анексії Криму.

У підрозділі 4.3 «*Засади соцреалізму в дискурсі Мамаїани*» розпочато аналіз романів у віршах, першотекстом яких є народнопоетичний сюжет, історично-міфологічний образ, пов'язаний з національною матеріальною та духовною культурою – художній «портрет» козака-характерника Мамає (романи у віршах «Як Мамай до Канади їздив» В. Бровченка, «Парад химер в Кіровограді» В. Гончаренка, «Мамай» Л. Горлача).

Роман у віршах В. Бровченка «Як Мамай до Канади їздив» обрано для компаративного аналізу Мамаїани в ліро-епосі, для осмислення його жанрового коду. Твір написано з урахуванням головних ідеологем і стильових ознак методу соціалістичного реалізму, надруковано в 1984 році (писався упродовж 1979–1982 рр.), коли метод трактувався як превалюючий спосіб відображення дійсності, що виник на перехресті політики й естетики, ідеології та слова (В. Хархун), тому й розглядався як естетико-репрезентативний проект, покликаний творити нову кращу реальність (Т. Гундорова, І. Захарчук, І. Моторнюк, Р. Харчук).

Сюжетна структура роману у віршах В. Бровченка побудована на мотиві подорожі Мамая, але не Україною, а канадськими містами й провінціями: Вінніпег, Торонто, Ванкувер, Онтаріо, Альберта, – і має реальне підґрунтя – спогади і враження автора від перебування за кордоном із дорученням від товариства «Україна» відвідати канадських земляків-емігрантів і, відповідно, продемонструвати їм переваги радянського способу життя. Прийом сну у творі – формальний привід для введення образу Мамая, який за кордоном став пропагандистом ідеології суспільства. Автор прагне відтворити за фольклорною традицією образ козака-характерника, оживляючи бронзовий пам'ятник Кобзарю, «начаровує» приліт солов'їв з України, змушує журналістів говорити «правду» на прес-конференції.

Композиційно роман складається з п'ятнадцяти розділів. Це сукупність розказаних автором історій про людей (емігрантів з України), про життя на чужині (з ідеологічними коментарями). Особливістю розділів «Дума про сестру і брата», «Солов'ї в Канаді», «Ой у полі нивка», «Торонтські походеньки», «Прес-конференція» є залучення інтертексту (цитат, виділених курсивом) з українських народних пісень у виконанні Мамая. Наслідком прояву жанрової структури роману у віршах є розмаїтість віршових розмірів – дактиль, хорей, амфібрахій, що складаються з автономних ланок і чергуються з прозою. Строфічна будова твору також неоднорідна: у деяких розділах поділ на строфи або зовсім відсутній, або не має чіткої закономірності, у деяких – поділено на катрени з перехресним римуванням (домінування ямбу).

В. Бровченко не оминає увагою жодної з проблем «капіталістичної» країни: наркоманія, проституція, расизм, винищення й утиски корінних жителів європейськими переселенцями, нечесна торгівля, продажна преса й телебачення, свавілля влади й політиків, процвітання міжнародного тероризму, нагнітання «холодної війни», екологічної катастрофи. Цей перелік вказує на заідеологізованість твору, адже реалії СРСР свідомо замовчуються, на контрасті проводиться популяризація радянського стибу життя із закликами до українців-емігрантів вертатися на Батьківщину. Злочини й жахи більшовицького терору в Україні ще в 1946 році описав І. Багрянний у памфлеті «Чому я не хочу вертатися до СРСР?». Хоча для роману «Як Мамай до Канади їздив» В. Бровченка характерна розлога епічність і автор виявляє оригінальність жанрової структури в залученні інтертексту, вставних жанрів, усе ж надмірна заполітизованість засвідчує його приналежність до літератури декларованого в СРСР псевдомистецтва.

Предметом дослідження в підрозділі 4.4 *«Химерність як жанрово-стильова домінанта»* є роман у віршах «Мамай» Л. Горлача – історичний (за визначенням автора) з ознаками химерності, на нашу думку, як жанрово-стильової знахідки в новітній українській літературі (XX ст. – О. Ільченко, В. Земляк, П. Загребельний, Є. Гуцало, В. Дрозд). У цьому творі легендарний характерник вирізняється особливою художньою довершеністю, є втіленням феномену національної пам'яті, авторської рецепції дійсності.

Визначення «химерний роман» відсутнє, є лише дослідження про полісемантичність «химерної прози» (В. Брюховецький, В. Дончик,

М. Жулинський, М. Ільницький, Л. Новиченко, В. Панченко, А. Погрібний, Р. Харчук та інші), у якій акцентовано на непроминальності народної мудрості, декоративності стилю й дотепності, на ексцентричному національному типі, який допомагав письменникам дати «очуднений образ світу, трохи вивернути його казенну уніформу» (Р. Харчук).

У романі у віршах «Мамай» Л. Горлача домінує фольклорно-міфологічне світовідчуття й трагікомічне світобачення, вихід за межі просторово-часових площин, синтез епічності й ліризму, народної сміхової традиції. Композиція роману відповідає авторській еволюційній парадигмі жанру, складається з восьми розділів: «Нічне видіння», «У Макара», «У Трахтемирові», «Чари молодиці», «У пеклі», «У раю», «На пасіці», «У саду». Назви є доказом «рухливості» хронотопу: художній час утворює своєрідну вісь, що наскрізь поєднує минуле, теперішнє й майбутнє, а простір окреслює як реальний (Україна), так і фантастичний топоси (рай, пекло), якими подорожує козак з неодмінним супутником Султаном, а разом із ним – і автор.

Багато химерних ситуацій у творі взято з народних текстів про Мамаю, якому притаманні волелюбність, патріотизм, любов до гострого слова, весела вдача, лицарство й характерництво, простежуються інтертекстуальні паралелі з «Божественною комедією» Данте Аліг'єрі та «Енеїдою» І. Котляревського, з поемою «Сон» Т. Шевченка. Міфологізований образ наділений містичними і фантастичними рисами: володіння магією, бачення майбутнього, лікування смертельних ран, оживляння мертвих, уміння впливати на свідомість. Мамай згадує, як гостював у Лондоні при королівському дворі, відвідував пана Ціперовича в Межигір'ї, бував у Єрусалимі й у «золотій Пальмірі» Катерини II, зустрічався з Макаром і Басаврюком, роздумував про творення світу, як Бог ділив землі між народами. Автор увів у роман переспів відомої народної легенди й додав до її інтерпретації повчального змісту: наскрізною є проблема підневільного становища українського народу на власній землі, як кара за невиконання повеління: *«не проспіть, не прочухайте Божі дари»*, бо лише тоді будемо сильні, *«як Україна для усіх одна»* (Л. Горlach).

Мамай у романі у віршах Л. Горлача є охоронцем України і її народу, він не рівний Богу, але володіє магічною силою, уособлює духовну спорідненість із поетами, адже його душа живе в кобзі, музиці, Слові. У розділі «У саду» подано діалог наратора-поета й Мамаю, сповнений щирості, філософської глибини. У ньому йдеться про нещасну долю митців в Україні, їхнє одвічне покликання бути Мойсеями народу, який у скрутний час відвертається від свого пророка, але справжній поет не мислиться за його межами, хтось має нести пам'ять про старі часи, *«чоловік без пам'яті блукає, / а як народ – то Боже упаси»* (Л. Горlach).

Розділи твору характеризуються своєрідним метричним візерунком, проте всі витримані в руслі силабо-тоніки. Особливістю строфіки твору є превалювання катренів із перехресним римуванням, окрім розділу «На пасіці», в якому рядки складають дистихи з парним римуванням. Л. Горlach урізноманітнює жанрову модифікацію роману у віршах «Мамай», який вирізняється індивідуальною майстерністю, довершеністю й цілісністю формально-змістової структури.

Пейзажі, портрети, події, ситуації, в які потрапляє Мамай, специфіка творення художньої образності, розмаїття усної розмовної лексики увиразнюють химерність як жанрово-стильову домінанту.

Питання реконструкції жанрового простору розглядаються в підрозділі 4.5 *«Мнемонічне експериментування: гротескний та сатиричний романи у віршах»*. Сюжети романів у віршах *«Парад химер в Кіровограді»* В. Гончаренка та *«Грім»* Р. Пастуха викладено відповідно до засад постмодерної доби з докорінним переосмисленням естетичних, духовних, філософських підвалин людського існування, зосередженого в особистісному переживанні соціокультурних викликів, ментальних зламів і політичних криз. Багато спільного в жанровому та ідейно-тематичному спрямуванні цих творів. Написані вони в один час – на початку 2000-х, і порушені в них суспільні проблеми належать не до минулого, а до періоду пострадянської, посттоталітарної, незалежної України.

Авторське жанрове визначення *«Параду химер в Кіровограді»* як гротескного, а *«Грім»* як сатиричного романів у віршах є свідомою настановою на творення нової модифікації жанру, яка б якнайглибше розкрила ідейно-тематичне й проблемне навантаження, й залежить від світоглядних видозмін та імпульсів письменника, які важко «ідентифікувати» (Т. Бовсунівська).

Зміна романного масштабу є однією з можливих «форм жанрових трансформацій» (М. Бахтін). В основі сюжету роману у віршах В. Гончаренка – дивовижна поява козака-характерника Мамає в українському місті Кіровограді, у якому, незважаючи на часи незалежності, панує задушлива атмосфера радянського минулого. У творі чітко виписаний маршрут подорожі персонажа як своєрідне просторове коло, що символічно починається й завершується в одному місці: площа Кірова, пивбар, театральний сквер, готель «Турист», «подорож у минуле» (спогад про Полтавську битву), нічна мандрівка в парку Леніна, із вулиці Карла Маркса на вулицю Гоголя, площа Кірова.

Композиція *«Параду химер в Кіровограді»* В. Гончаренка містить десять глав і своєрідну післямову-звернення до читача. На початку кожної глави графічно виділено курсивом лаконічний переказ її змісту, що підкреслює гротескний стиль оповіді, завдяки нагромадженню влучних художніх засобів (епітети, метафори, семантична тавтологія), прийомів недомовленості, парадоксу, які урізноманітнюють жанрово-стильову своєрідність твору. Гротеск визначає стилістику й вибір художніх засобів, сюжетні перипетії, творення несподіваних зв'язків, що не підлягають логічному поясненню, своєрідність описів, портретів, ситуацій, у яких розкриваються характери персонажів, особливо у відтворенні галереї «портретів» радянських вождів, закарбованих в історії і в пам'яті суспільства, проблемно-тематичний рівень твору.

Сатиричний роман у віршах *«Грім»* Р. Пастуха пройнятий викриттям спотворених етичних та естетичних канонів, продиктованих ідеологією. У ньому йдеться про дивовижну появу в рідному селі, в Україні, не фольклорно-міфологічного героя, а колишнього повстанця УПА. Іван Грім устав із «підземного царства», щоб подивитися на зміни, які відбулися у вільній країні.

Сатиру роману зосереджено на негативному викритті розгулу чиновницької сваволі, несправедливості, подано через відразливе зображення хворобливих явищ у житті України, щоб за допомогою сарказму, іронії, гротеску сприяти їхньому подоланню. Роман у віршах «Грім» складається з чотирьох частин-«мандрівок», які здійснює герой, щоб отримати підтвердження своєї особи в незалежній державі: похід у сільраду, у районну та обласну ради, у Київ до Президента. Автор із сарказмом та іронією зображує повновартісні картини держави постколоніальної доби, коли головними стали не духовні цінності, а процес «виживання», «діставання» в побуті, «просування» до влади.

В. Гончаренко та Р. Пастух у сатиричному і гротескному романах у віршах зі стихією еклектики, авторською саморефлексією висміяли суспільні вади незалежної України й людські недоліки, довели, що порушення морально-етичних норм формують не людину з новим типом свідомості, а масового споживача, схожого на соціальний феномен «радянської людини».

П'ятий розділ **«Дифузний характер роману у віршах»** розкриває своєрідність новоутворених унаслідок дифузії жанрів як реалізованих прагнень автора бути самостійним у виборі шляхів і способів відтворення задуманого. У контексті генези жанру роману у віршах виокремлено дифузії: внутрішньо-типологічну – змішування жанрів між собою; зовнішньо-типологічну – змішування з іншими жанрами літератури, інших видів мистецтва і науки, які тяжіють до поліжанровості.

Підрозділ 5.1 *«Сповідь як романна конструкція й конструктивний елемент»*. Жанрову своєрідність роману у віршах кінця XX – початку XXI ст. неможливо осмислити без аналізу міжродових та міжжанрових компонентів. Розглядаючи сповідь як структурну складову роману у віршах, зацентовано й на творах, що мають романну конструкцію: «Берестечко» Л. Костенко, «Сповідь Мазепи» А. Гудими, «Сповідь» І. Козака, «Паломник» І. Павлюка. Жанрове номінування деяких із них винесено в назву й цим автор уже наголошує на граничній відвертості ліричного героя. У сповіді як жанрі автор вдається до саморозкриття, зізнається у своїх переживаннях, думках, розкриває найпотаємніші глибини власної духовності (роман І. Павлюка навіть починається передмовою «Молитва перед сповіддю»).

В історичних романах у віршах «Сповідь Мазепи» А. Гудими, «Маруся Чурай» Л. Костенко, «Мотрині ночі» К. Мотрич *сповідь, молитва* є структурним компонентом (жанро- та образотворчий стрижень, типи сповідальних висловлювань; сповідь і проповідь відносно дискурсу й тексту), є *жанром-вставкою*, яка вирізняється з-поміж жанрового синтезу та жанрової контамінації.

Сповіді героїв, за задумом авторів, мають відповідне призначення: допомагають розкрити їхню внутрішню змістовність і є художньо-документальними полотнами з майстерно зображеними подіями та виписаними образами відомих історичних осіб України – Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Марусі Чурай, Марії-Магдалини, Мотрі Кочубей, Лазаря Барановича. Окрім емоційно-ефективних моментів, сповідь залучає морально-вольові чинники, що уможлиблює зосередження на певних етапах свідомості й діяльності, підтримуючи активний зв'язок із Божественним. Автори вводять у тексти

сповідальні вкраплення з прив'язаністю до релігійного канону: герої обирають *сповідь, молитву* як одну з форм покаяння й відродження сутності своєї душі.

Ознаки сповідального жанру в романах у віршах простежуються на композиційному рівні: нарація набуває *монологічної форми*. Змістовою домінантою сповіді Мазепи є не просто оповідь про минуле, а й історія становлення його як непересічної особистості з драматичною тональністю. Ключовий розділ, у якому розкривається сутність образу Марусі Чурай в однойменному романі, відповідно означений – «Сповідь». Л. Костенко розпочинає його з акцентування середньовічної традиції – з оповіді про життя «як уже минуле».

Модифікація сповіді, молитви героїв залежать від змісту, ситуації, спрямованості. Їх подано в декількох вимірах: у ліричному зверненні до Бога, яке побудоване на сталих кліше, відтворює життєві реалії та допомагає авторові розкрити порушені морально-етичні проблеми; у зверненні до уявного співбесідника з уживанням релігійної лексики; у монологічній сповіді «самому собі», звіті перед власним сумлінням.

У підрозділі 5.2 «*Ретроспекція саможиттєписів та подій*» ідеться про жанрові модифікації та структурне наповнення, які дають можливість авторові застосовувати нові засоби художнього «спілкування» з реципієнтом, «зміщувати ракурси, встановлювати фокус художньої уваги відповідно до власної інтуїції» (Л. Тарнашинська), а дослідникам – збагнути романну конструкцію й конструктивні елементи. Оскільки романи у віршах охоплюють події різних історичних періодів, письменники застосовують такі композиційні прийоми, як ретроспекція, спогади героїв про минуле, вставні жанри (у ролі жанру-вставки можуть виступати молитва, епітафія, клятва, сповідь, щоденник, анекдот, притча, цитата, газетна стаття, хроніка та ін.), сні, марення.

Романи у віршах кінця ХХ – початку ХХІ ст. переважно історичні, їхні автори скеровують читача на певний соціально-історичний час через спогади як жанротворчий чинник. Деякі твори можна жанрово ідентифікувати як роман-спогад. Сюжет «Чистого поля» Л. Горлача подано в ретроспекції Івана Сірка на схилі літ, а вислів «*пам'ять ще пручається у серці*» є сюжетно-композиційним стрижнем і наскрізним образом роману, що веде з прологу до епілогу й допомагає збагнути життя головного героя. Соціально-історична ретроспектива романів у віршах М. Тютюнника репрезентує події в основному ХVІІ ст. часто теж у спогадах головних героїв. У структурі романів є окремі частини під назвою «Спогади» – у «Маруся Богуславка» перша, «Іван Сірко» восьма.

Ретроспективний спосіб зображення в романах у віршах визначив структурні зв'язки художнього твору з проекцією на філософське, політичне, естетичне осмислення часу і людини, дав можливість Л. Горлачу в межах короткого часу – ніч відходу у вічність Ярослава Мудрого («Ніч у Вишгороді»), вечір першого серпня 1680 року на пасіці хутора Грушівка, останній день життя легендарного кошового Запорозької Січі Івана Сірка («Чисте поле») та останні дні життя Івана Мазепи («Мазепа») у Бендерах – створити виразний образ епохи з епіцентром, у якому автор «упорядковує для себе історію подій» (Н. Копистянська).

Спогади головних героїв, як оповідь, обернена в минуле, є композиційним зв'язком між усіма розділами, підґрунтям сюжетної організації історичних романів у віршах Л. Горлача, в яких відтворено настроєво-реалістичну картину складних і віддалених у часі подій і персонажів: важливі сцени зображено докладно, з яскравою деталізацією, із заглибленням у психологію характерів. Широкими параметрами окреслюється палітра художніх типів «Слов'янського острова» Л. Горлача: Ян Гус – борець за ідею, переконання, видатний діяч Реформації, натхненник національно-визвольного руху; Ян Жижка – гетьман гуситів (згодом – таборитів), досвідчений воїн, умілий стратег-полководець; Новгород-Сіверський князь Сигізмунд Корибут (Корибутович) – литовець за походженням, русич за мовою, із загонами прийшов у Чехію.

Художнє кодування минулого героїв романів у віршах Л. Горлача здійснено завдяки засобам ретроспекції – видінням, спогадам, снам, маренням, які часто містифіковані, доповнені зустрічами з мерцями, символічними образами – пам'яті, берегів життя, коня, смерті, і є ключовими чи то в розкритті якоїсь події, чи в бутті персонажа.

У спогадах героїв вагомого значення надано наскрізним образам, ідейному ядру творів: у «Ночі у Вишгороді» – *Золоті ворота*, у «Мазепі» – *Україна-руїна*, у «Чистому полі» – *чисте поле* (символ рідного краю, козацької вольниці), у «Слов'янському острові» – *слово, Слов'янський острів, вогонь* (боротьба за краще життя). Зосереджуючи увагу на констеляції осіб як на суспільно-історичному, психологічному феномені, автор зазвичай знаходиться в епіцентрі подій.

У підрозділі 5.3 «*Жанрові контамінації романів у віршах*» досліджується співіснування декількох жанрових форм, функціонуванням різноконструктивних моделей та елементів архітекτονіки романів у віршах з авторським жанровим визначенням: І. Козак «Віків передзвони» – *з уст народу а й болі серця*, Г. Лютий «Мама-Марія» – *роман-пісня*, О. Омельченко «Дивограй» – *історико-філософсько-фантастичний роман-есе у віршах*. Жанрова номінація авторів свідчить про модифікацію творів, самотутність художнього осмислення жанру. У цих романах у віршах контамінація унаочнює не лише поетикальні сполучення, а й структурні риси жанрів, сполучення, що вказують на нерозривний зв'язок із фольклорно-етнічною традицією та національним духовним світом, українською культурою й історією загалом.

Для роману-пісні «Мама-Марія» Г. Лютого характерна настанова на жанровий експеримент, застосування моделей і форматів іншого жанру художньої літератури – пісні. У твір уведено більше п'ятдесяти вставних пісень і «пісеньок», він має декілька сюжетних ліній, багатий на враження й переживання про життя, про «причетність» до долі земляків. У романі письменника розгалужені сюжетні лінії, стрижнем яких є головна героїня Марія, їй Господь подарував жагу «відчути душу рідного народу». Вона ідентифікується з Божою Матір'ю, Матір'ю українського народу, яка не має ні часових, ні просторових кордонів, і рідною Матір'ю поета. Марія в романі Г. Лютого виконує функцію об'єднувального ядра, навколо якого зосереджуються всі персонажі – Автор, Літописець, Богдан,

Скрипаль, Притика, Салій, Вічна Гостя, знахарка Горголя, Гафія, Час, – котрі додають свої вагомні штрихи до літопису тоталітарної дійсності в Україні.

Контамінація в романі Г. Лютого «Мама-Марія» передбачає жанрові сполучення, що виникають при інтерференції творів усної народної творчості і художньої літератури, зберігає сліди різних джерел, засвідчує синтез народної думи, поеми, героїчного епосу, баладної оповіді, казкових та фантастичних мотивів, жартівливих частівок, зразків дитячого фольклору, є сторінки тексту, на яких згадано декілька фольклорних жанрів. Пісні в романі сприймаються не як жанр-вставка, а як поетичний епос про тяжку долю високодуховного народу. Особливою виразністю характеризуються пісні про махновську вольницю, коли *«Червоні й білі сунули степами... / А з Гуляй-Поля виступав Махно»* проти «голоду і долі» – «Тарпан», «Махно – цар, Махно – Бог...», «Як виходили в похід, та й махновці...», «Столиця степів», «Чорний прапор», «Махновська», «Шаблі».

«Мама-Марія», за означенням Г. Лютого, – це «солодке перевантаження душі» сльозами, світом, любов'ю, що розкриває конкретний час і контекст історії – події громадянської війни, голодомор, більшовицьке виорювання домовин, нищення українського Слова, руйнування храмів. У романі-пісні автор не лише репрезентував духовність української нації, а вказав і на «брехливість тоталітарної ідеології, яка дістала назву офіційної правди» (Т. Гундорова).

Головною ознакою романів у віршах «Віків передзвони», «Покута», «Прозріння», «Сповідь» І. Козака є одвічна народність, яка проявляється у відтворенні етнобуття закарпатців, в описі звичаїв і традицій (весілля, хрестини, поховання, проводи в рекрути, святкування Різдва, Великодня, Покрови), уведенні в текст народнопоетичних зразків (старовинна колядка, коломийка, співанка, рекрутські, заробітчанські, весільні пісні), застосуванні фольклорної стилізації, вживанні різноманітних фольклорних віршованих форм (чотири-п'яти-шести рядкові наспіви), у зображенні реального життя українців.

За жанровим визначенням автора роман у віршах «Віків передзвони» – це *твір з уст народу а й болі серця*, в якому поєднано суб'єктивні узагальнення народних легенд і переказів і суб'єктивність індивідуального погляду (Д. Федака). Тема роману розкривається в морально-етичних нормах, за якими живуть герої твору, у «грі з читачем», яка є ознакою постмодерністської естетики. Роман вирізняється панорамністю та хронологічною послідовністю зображення подій завдяки тісно переплеченим сюжетним лініям, наявності справжніх історичних персонажів, наприклад, Федір Фекета. Для поетичного епосу І. Козака характерні фольклорні зразки, які є ядром образного й ритмічного ладу. Структурно роман нагадує народну думу: складається із «Заспіву» («заплачка»), основної частини («власне думи») й «Виспіву» («славословіє»), у творі переважають дієслівні рими, чітка й хронологічна фабульність, описова манера оповіді, яка має потужний ліричний струмінь (авторські відступи, ототожнені зі своєрідними філософськими рефлексіями, лаконічні пейзажні замальовки, проникнення у внутрішній світ героя), яскраво виражений прийом ретардації (уповільнення розповіді через вкраплення авторських відступів, непередбачувану зміну віршованого розміру). Поетична сюжетна лінія твору постійно переходить у пісню, баладу, народний

плач, до того ж, настільки гармонійно, що досить складно відокремити створене автором від оригінального фольклорного зразка.

Підрозділ 5.4 *«Художня автентика козацького буття: „текст у тексті”»* – це осмислення автентики козацького життя в історичних романах у віршах, яке розглянуто в сукупності міжтекстової взаємодії причинно-наслідкової залежності одного тексту від іншого, соціокультурного, літературного контекстів, від побутових реалій, це виявлення їх «джерел», які суттєво прояснюють художні деталі, образи та ін. Текстотворення романів у віршах виражається на міжтекстовому і внутрішньотекстовому рівнях через уведення фрагментів з інших текстів. Одним із перших розкрив структури «прирощування смислів» у художньому полі Ю. Лотман («Текст у тексті» (1981) і визначив основні функції, які виконують тексти в загальній системі культури.

У романах у віршах «Чисте поле» Л. Горлача, «Маруся Чурай», «Берестечко» Л. Костенко, «Маруся Богуславка», «Бунтарська галера», «Іван Сірко» М. Тютюнника художньо репрезентовано такі козацькі звичаї, як відданість рідній землі; шанування християнської віри; побратимство; духовне, морально-патріотичне виховання; знання народної медицини та гартування волі; уміння грати на народних музичних інструментах, розважатися танцями, піснями; проходження своєрідного стажування джури («чури») для отримання статусу козака; пошанування жінки; присвоєння почесного прізвища з дотриманням історичної достовірності.

З метою осягнення козащини, національної колоритності тексти романів у віршах наповнено пареміями, які активно побутували в середовищі народних лицарів, хоробрих, кмітливих воїнів, які впродовж кількох віків своїм священним обов'язком вважали оборону рідної землі: (*«Козак із нього той, / як ті казали, із вогню та в воду»*; *«Козак і на кутні зі смерті сміється, / а що вже боятись тобі на землі»*; *«Козак і вмерти має козаком / тоді й постане чистим перед Богом»* («Чисте поле»). Автентичність козацьких звичаїв і традицій продюковано не лише в зовнішніх описах, у формальних структурах творів, а насамперед у внутрішній семантичній організації націєбуття авторів.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** концептуально узагальнено дослідження жанрового коду українського роману у віршах кінця ХХ – початку ХХІ ст. як сегмента цілісного літературного процесу, подано обґрунтування його категоріального статусу. Романи у віршах цієї доби вирізняються органічним поєднанням жанрових традицій (фольклорної поліфонії, лірики, епосу, драми) й індивідуального стилю, міжродовими й міжжанровими дифузіями, контамінаціями, масштабністю зображуваних знакових подій, багатоаспектністю порушених морально-духовних проблем, розгалуженістю сюжетних ліній, композиційно-поетичною палітрою етнокультурних метатипів. Зберігаючи традиції «пам'яті жанру», у романі у віршах віддзеркалюється українська реальність на перехресті доби, духовний занепад, національне збайдужіння, прагнення зберегти «культурні простори» (Е. Томпсон) нації.

Романи у віршах, як і в цілому постколоніальна культура – спроба «про- та перепрочитання» національних дискурсів крізь призму національної ідентичності *автора, читача, персонажа*. Як етап сходження до майстерності (лірика → поема → роман у віршах) належить до змішаного, синтетичного ліро-епічного жанру, в якому поєднано багатоплановість, об'єктивну епічність наративу з ліричною суб'єктивністю автора та інші домінантні ознаки, які в роботі розглянуто в нормативному, генетично-еволюційному й конвенційному аспектах.

Генетичний код роману у віршах простежено у зв'язку із творами-попередниками, з фольклором, більшість поетичних форм якого адаптувалися в контекстах героїчного, гомерівського епосів, середньовічного лицарського роману, віршованих творів Візантії та Болгарії. Еволюція художнього ліро-епосу пов'язана з національно-історичними жанрами, в яких людські характери, події розглядалися як утілення національної долі. Виявлено їх близькість до жанрової «схеми», естетичних позицій, порушених у поемах І. Котляревського, Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, що дало можливість виокремити структурно-сміслові елементи.

Хоча роман у віршах постколоніальної доби трансформується до нових естетичних запитів епохи, проте в основі сюжету більшості з них – героїчний епос як конструктивний складник і своєрідний орієнтир у творенні головних образів-метатипів: Мамая, Марусі Богуславки, Роксолани, Марусі Чурай, Богдана Хмельницького, Северина Наливайка, Івана Мазепи, Івана Сірка, Максима Залізняка.

Маючи здатність реагувати на зміни в ментальному та реальному просторі людини, суспільства, роман у віршах активізується в 20–30-і роки ХХ ст. До «схрещення» ліро-епічного й епічного з 70-х років ХХ ст. вела циклізація поезії з наскрізним ліричним героєм, яка «переростала» у «вільні» романи у віршах (М. Бажан, І. Забудський, Н. Лівицька-Холодна, В. Марсюк, Н. Нікуліна, Б. Олійник).

Концептуально-теоретичне моделювання сучасного роману у віршах розглянуто з урахуванням авторської жанрової «свободи», авторського жанрового номінування, яке запровадили поети М. Балашова, І. Забудський, Л. Горlach, А. Гудима, І. Козак, Л. Костенко, Л. Кірик-Радомська, Г. Лютий, В. Марсюк, К. Мотрич, О. Омельченко, І. Павлюк, Р. Пастух, М. Тютюнник, І. Шкурай. Вони пропонують такі жанрові маркери своїх творів – *роман у віршах, історичний роман у віршах, історичний роман, віршований історичний роман, роман-пісня, автобіографічний, сатиричний та гротескний романи у віршах, історико-філософсько-фантастичний роман-есе у віршах, роман-медитація у віршах*. Не з усіма авторськими визначеннями жанру можна погодитися, але не враховувати їхні номінації, історію написання твору не варто, адже цікавішими й послідовнішими є ті нормативні трактування роману, які роблять самі автори (М. Бахтін).

У роботі вперше акцентовано на авторському жанровому визначенні роману у віршах, наведено інтенції поетів, визначено роль жанру в стратегії впливу на читацьку рецепцію та відповідність його канонам. Номінації часто стоять у позиції заголовка та підзаголовка, що виконує функцію зовнішнього маркера й доповнює

формальний пласт твору, посилює смисловий компонент, спрямований на *активізацію сприйняття* як одну з особливостей жанрової зміни, розширює авторське включення в текст нехудожніх елементів, документальних свідчень («Берестечко» Л. Костенко, «Сповідь Мазепи», «Устим Кармалюк» А. Гудими), фольклорних, особливо пісенних («Маруся Богуславка», «Іван Сірко» М. Тютюнника, «Мама-Марія» Г. Лютого, «Віків передзвони», «Доле наша, хто ти?» І. Козака), художніх («Мотрині ночі» К. Мотрич, «Московський час» В. Марсюка), які об'єктивують наратив твору, допомагають реципієнту сформулювати уявлення і про зміст, і про біографічні дані автора («Донецька прелюдія» В. Марсюка, «Малюнки долі» І. Забудського).

Повернення до переосмислення минулого, інтерес до буття нації, міфу про національного героя, його впливу на хід історії, новий рівень трансформації побутових реалій та фатальних для України подій репрезентовано в історичних романах у віршах (яких найбільше) з маскулінним началом – «Берестечко» Л. Костенко, «Ніч у Вишгороді», «Слов'янський острів», «Чисте поле», «Мамай», «Мазепа» Л. Горлача; «Устим Кармалюк», «Северин Наливайко», «Клекотіли орли», «Сповідь Мазепи» А. Гудими; «Химерна доля» Л. Кірик-Радомської, «Мотрині ночі» К. Мотрич; «Бунтарська галера», «Іван Сірко» М. Тютюнника.

У розкритті художньо-історичної концепції романів у віршах акцентовано на моделюванні та неповторності непересічних постатей, які сконцентрували в собі архетипні характеристики (А. Нямцу), є культурними типами, етнообразами з глибоким узагальненням буття народу (В. Будний), вічною ідеєю (Д. Донцов), відкритими «автентичними» художніми системами, які зберігають вихідний текст-джерело, порушують сучасні суспільні та морально-етичні проблеми.

Етнообрази історичних романів пов'язані з матеріальною і духовною культурою, формуванням української ментальності, мають дохудожній і художній етапи функціонування і, залежно від часу, *десакралізувалися, деміфологізувалися* (особливо в постмодерній інтерпретації), були *чинником* ідеології.

Уперше розглянуто художньо-історичну модель буття Івана Мазепи в еволюції ліро-епосу. Це романи у віршах «Мотрині ночі» К. Мотрич, «Мазепа» Л. Горлача, «Сповідь Мазепи» А. Гудими, «Батурин» І. Шкурая й історична драма «Розп'ятий Мазепа» І. Огієнка, що є життєвою програмою авторів у спробі повернути вітчизняній історії одне зі знеславлених імен у потоці віків. Домінантним засобом зображення головного героя є ретроспекція на тлі якоїсь історичної події, буття гетьмана, сюжети фокусуються не на злеті його діяльності, а на драматичному падінні після поразки під Полтавою, втратою на довгі століття Україною волі і державності (К. Мотрич).

Структуру викладу подій у романах у віршах «Чисте поле» Л. Горлача, «Іван Сірко» М. Тютюнника, поемі «Туми» І. Огієнка формує пам'ять головного героя, кошового отамана-характерника про героїчні і трагічні сторінки Запорозької Січі й усієї України. Репрезентуючи події минувшини, письменники наголошують на проблемі зради (особливо це характерно І. Огієнкові) не як поодинокому конкретно-особистісному випадку, а як головній біді нації. Автори вводять образи-апологети зради, які мають життєвих прототипів (Жученко, Кочубей, Ніс).

Романи у віршах «Устим Кармалюк», «Северин Наливайко», «Клекотіли орли», «Сповідь Мазепи» А. Гудими побудовано на основі найвиразніших подій тогочасся, історичних фактах, які інтерпретовано крізь призму життя й діянь Івана Мазепи, Устима Кармалюка, Северина Наливайка, Максима Залізняка, Івана Гонти відповідно до біографічних даних та фольклорних джерел. До частин романів автор добирає епіграфи з документів («З української старовини», судові акти, архівні матеріали із зазначенням ключових для змісту дат). Фабульно-просторову основу творів розширюють другорядні персонажі в оточенні головних, які мають реальних прототипів. Романи у віршах А. Гудими характеризуються розмаїтістю художньо-поетичних засобів, образів-символів, «текстів» фольклорної лірики (історичних, суспільно-побутових та родинно-побутових пісень) та епіки, заголовки частин романів – рядки народнопоетичних пісень, що увиразнюють народну оцінку героя-захисника.

Історичні романи у віршах кінця ХХ – початку ХХІ ст. насичені образами-концептами. Наприклад, діапазон концепту кобзаря («Чисте поле» Л. Горлача, «Сповідь Мазепи», «Клекотіли орли» А. Гудими, «Маруся Чурай», «Берестечко» Л. Костенко, «Мотрині ночі» К. Мотрич, «Маруся Богуславка», «Іван Сірко» М. Тютюнника) розширений від екзистенції індивідуально-авторської поетики, психологічного стану та настрою головних героїв до вічних категорій, утілених у традиційних для національного світобачення образах. Кобзар синтезує художній досвід, зафіксований у культурній пам'яті, розкриває ідейний задум автора, проблему вибору пасивного чи активного життя як на рівні вождя (Хмельницький, Мазепа, Сірко), так і на рівні народу в цілому.

У розкритті динаміки гендерних образних моделей акцентовано на сталих образах-символах, які існують на рівні глибини міфологічної та етнографічної спадщини, володіють культурною пам'яттю, трансформуються в процесі вербальної і невербальної комунікації через текстові й візуальні образи. В основі романів у віршах з фемінним началом – феномени «конкретності національного буття» (І. Дзюба): вродженого геніального таланту (Маруся Чурай), героїчного вчинку (Маруся Богуславка), величі жінки (Роксолана). Романи («Маруся Чурай», «Маруся Богуславка», «Вінок Роксолани») доповнюють попередні надбання, увиразнюють жанрову модифікацію й матрицю культурної пам'яті, визначають національну колоритність (образи-концепти пісні, вінка, сорочки), мають ментальне смислове наповнення і прихований зміст.

Повторюваність мотивів народної думи «Маруся Богуславка» в ліро-епосі української літератури не веде до одноманітності матеріалу. М. Тютюнник в однойменному романі обґрунтував нову ідейно-естетичну концепцію, пов'язану не лише з образом Марусі Богуславки, а й із самою сутністю історичного часу, вказуючи конкретні дати (1667 р. – таємна угода між Росією і Польщею, 1591–1596 роки боротьби під проводом Северина Наливайка та ін.).

Імена героїнь у заголовку є естетичними орієнтирами при творенні їхнього характеру в художньому ліро-епосі, їх скорельовано на площину культурологічного (дума, балада, пісня), історіософського буття персонажа, інспірацію історичної перспективи змісту. Усі твори поділено на частини з назвами, що спонукають до

сміслових модифікацій, не відходять від традиційних сюжетів, побудованих на народнопоетичному ґрунті, мають баладну основу – напружений сюжет з трагічною розв'язкою.

Сюжети деяких романів у віршах викладено відповідно до засад постмодерної епохи з докорінним переосмисленням естетичних, духовних, філософських підвалин людського існування та нової концепції, зосередженої на особистісному переживанні соціокультурних викликів, ментальних зламів і політичних криз. Актуальність жанрової природи українського роману у віршах новітньої доби мотивується реагуванням на зміни в ментальному та реальному просторі, диференціацією на рівні жанрово-естетичних модусів (історичний, автобіографічний, гротескний, сатиричний, химерний, роман-пісня, історико-філософсько-фантастичний роман-есе, роман-медитація, роман-трилогія у віршах).

Автобіографічні романи «Донецька прелюдія» та «Московський час» В. Марсюка порушують не лише особистісно значущі, а й суспільно масштабні проблеми ХХ – початку ХХІ ст., долучають реципієнта до роздумів про долю малої батьківщини та України. А роман «Малюнки долі» І. Забудського – це особистий трагічний життєпис, глибоко ліричний, філософський, складається з двадцяти трьох циклів сюжетно вибудованих поезій і наближує реципієнта до розкриття онтології буття та метафорики художнього простору автора. Для романів ХХІ ст. характерний авторський біографічний час, сюжетність якого позначена накладанням ліричного Я-героя на особу автора, виразною конкретикою часопросторових картин без чіткої хронологічної послідовності, реальними героями.

Діалектичне співвідношення національного й універсального порушено при розкритті проблеми національної ідентичності (романи у віршах «Донецька прелюдія» В. Марсюка, «Чумацький хутір» С. Данилейка, трилогії «Доле наша, хто ти?» І. Козака та «Рідні діти» Н. Гілевича). Крізь призму індивідуальної ретроспекції ліричного героя розвінчано ілюзорність щасливого соціалістичного суспільства ХХ ст. – голодомор, Друга світова війна, рабська свідомість, заробітчанство, занепад національної мови, духовності.

Жанрові модуси форми та стильового оформлення романів у віршах схарактеризовано на матеріалі творів про козака Мамая: В. Бровченка «Як Мамай до Канади їздив» (роман у віршах), В. Гончаренка «Парад химер в Кіровограді» (гротескний), Л. Горлача «Мамай» (історичний, химерний), а також про героя УПА Р. Пастуха «Грім» (сатиричний). Першотекстом функціонування історично-міфологічного образу козака-характерника є народнопоетичний сюжет, а його підґрунтям – мотив подорожі Мамай й Івана Грома, які втілюють невмирущість духу нації. Романах притаманна іронічність, химерність у відтворенні реальності, критика кліше соцреалізму, гротескна стихія еkleктики, авторська саморефлексія і висновок – немудрі сучасники байдужі до минулого й національної пам'яті.

Уперше репрезентовано сповідь, сповідальність, молитву як жанрові різновиди й структурні елементи роману у віршах, жанри-вставки. Сповіді, молитви героїв романів подано в ліричному зверненні до Бога, до уявного співбесідника та в монологічній сповіді «самому собі».

Буття героїв історичних романів у віршах (Ярослав Мудрий, Іван Сірко, Іван Мазепа) зображено на тлі масштабних подій, за допомогою прийомів образної ретроспекції (видіння, спогади, сни, марення) у межах короткого відрізка часу – останніх днів та годин життя персонажів. Їхні спогади та діалоги із «самим собою» є засобом розкриття життя і світогляду, суспільних проблем.

Романи у віршах постколоніальної доби на рівні ментально-культурних та структурно-жанрових контамінацій («Мама-Марія» Г. Лютого, «Віків передзвони» І. Козака, «Дивограй» О. Омельченко) характеризуються функціонуванням різноконструктивних моделей, поетикальних сполучень і рис інших жанрів. В авторському номінуванні – це *роман-пісня, з уст краян а й болі серця, історико-філософсько-фантастичний роман-есе у віршах* – самотність художнього осмислення, синкретизм фольклорної й літературної пісень, суб'єктивне узагальнення легенд і переказів, реальність зображення життя українського народу за часів тоталітарної дійсності (Південь України, Придніпров'я, Закарпаття).

Особливістю романів у віршах кінця ХХ – початку ХХІ століть є введення у твір інших «текстів», діалог із ними, творення нових смислів як конструкцій, що утримують образний, сюжетний, композиційний, мотивний та інші пласти романів та взаємодіють із широким контекстом народної звичаєвості, української і світової культури, внутрішньою семантичною організацією націєбуття авторів.

Новітні романи у віршах вирізняються підвищеною емоційністю, образністю стилю, перевагою думок і почуттів над дією; емоційно-експресивним увиразненням нарації. Характерна метрична організація творів: монометрична (єдина віршована форма, переважно 4-стоповий ямб, 5-стоповий ямб тощо), варіювання ритмів і строф у вживанні одного віршового розміру, поліметрія (багато віршових розмірів) та макрополіметрія (зміна віршового розміру, часом ритмізованої прози, мотивується зміною настрою, певною подією); більшість творів має катренову будову з перехресним римуванням.

Отже, у дослідженні розглянуто жанрову матрицю роману у віршах як різновиду національного історико-літературного процесу кінця ХХ – початку ХХІ століть, родову контамінацію та перманентні модифікаційні зміни яких (у жанровому й естетико-філософському аспектах) зумовлені потребами епохи, ідейно-стильовими пошуками, впливами фольклорної традиції, індивідуально-авторською специфікою.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Біляцька В. П. Український роман у віршах постколоніальної доби : монографія / В. П. Біляцька. – Дніпро : Середняк Т. К., 2017. – 398 с.

Рецензії на монографію:

Руснак І. Є. Художній світ сучасного роману у віршах. – Рецензія на книгу : Біляцька В. П. Український роман у віршах постколоніальної доби : монографія / В. П. Біляцька. – Дніпро : Середняк Т. К., 2017. – 398 с. / І. Є. Руснак // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка :

Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. – Вип. 43. – С. 169–170.

Ленська С. В. Художній простір українського роману у віршах. – Рецензія на монографію : Біляцька В. П. Український роман у віршах постколоніальної доби : монографія / В. П. Біляцька. – Дніпро : Середняк Т. К., 2017. – 398 с. / С. В. Ленська // Бористен. – 2017. – №. 7 (312) – С. 8–9.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Біляцька В. П. «Епічний стиль» роману у віршах М. Тютюнника «Маруся Богуславка» / В. П. Біляцька // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2012. – № 3 (238). – С. 143–152.
3. Біляцька В. П. Дослідження та художня інтерпретація думи «Маруся Богуславка» / В. П. Біляцька // Актуальні проблеми української літератури і фольклору: науковий збірник / редкол. : В. А. Просалова (відп. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Вип. 17. – С. 112–122.
4. Біляцька В. Історія в концепції долі героїв у романі у віршах Катерини Мотрич «Мотрині ночі» / Валентина Біляцька // Літературознавство. Фольклористика. Культурологія : збірник наукових праць. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2012. – С. 246–259.
5. Біляцька В. П. Поема «Маруся Богуславка» П. Куліша в обсерваціях С. Томашівського і В. Щурата» / В. П. Біляцька // Таїни художнього тексту : збірник наукових праць / ред. кол. : Н. І. Заверталюк (наук. ред.) та ін. – Дніпропетровськ : Пороги, 2012. – Вип. 15. – С. 4–12.
6. Біляцька В. П. Метатип Роксолани як пам'ять культури: декодування образу (на матеріалі історичного роману у віршах М. Балашової «Вінок Роксолани» / В. П. Біляцька // Таїни художнього тексту : збірник наукових праць. / ред. кол. : Н. І. Заверталюк (наук. ред.) та ін. – Дніпропетровськ : Ліра, 2014. – Вип. 17. – С. 6–17.
7. Біляцька В. Художньо-біографічна модель образу Мазепи в сучасних історичних романах у віршах / Валентина Біляцька // Питання літературознавства : науковий збірник / гол. ред. О. В. Червінська. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – Вип. 89. – С. 235–246.
8. Біляцька В. П. Художня реалізація автентики козацького буття в історичних романах у віршах / В. П. Біляцька // Вісник Запорізького національного університету : збірник наукових праць. Філологічні науки. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – № 2. – С. 24–32.
9. Біляцька В. П. «Розп'ятий Мазепа» І. Огієнка в типологічному зіставленні історичних романів у віршах / В. П. Біляцька // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : науковий збірник: Серія історична та філологічна / ред. колег. С. А. Копилов (гол. редколегії), В. С. Прокопчук, Л. М. Марчук та ін. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – Вип. XI. – С. 170–176.
10. Біляцька В. Функціонування етнообразів у сучасних романах у віршах / Валентина Біляцька // Мандрівець. – 2015. – № 4 (118). – С. 78–83.

11. Біляцька В. П. Іван Сірко як код національного героя (на матеріалі поеми І. Огієнка та історичних романів у віршах) / В. П. Біляцька // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : науковий збірник: Серія історична та філологічна / ред. колег. С. А. Копилов (гол. редколегії), В. С. Прокопчук, Л. М. Марчук та ін. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – Вип. XII. – С. 29–36.
12. Біляцька В. Ретроспективний саможиттєпис героїв романів у віршах Леоніда Горлача / Валентина Біляцька // Літературний процес : методологія, імена, тенденції : збірник наукових праць (філологічні науки) / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; редкол. О. Є Бондарева. О. В. Єременко, І. Р. Буніятова та ін. – Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – № 6. – С. 89–94.
13. Біляцька В. Осмислення проблем національної пам'яті, ідентичності народу в романах у віршах Ніла Гілевича і Василя Марсюка / Валентина Біляцька // Літературний процес: методологія, імена, тенденції : збірник наукових праць (філологічні науки) / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; редкол. О. Є Бондарева. О. В. Єременко, І. Р. Буніятова та ін. – Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – № 8. – С. 45–50.
14. Біляцька В. Гротескний роман у віршах В. Гончаренка: проблема жанрової своєрідності / Валентина Біляцька // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. – Ужгород : УжНУ «Говерла», 2016. – Вип. 2 (36). – С. 58–64.
15. Біляцька В. Автобіографічна пам'ять і жанрова модифікація роману у віршах Василя Марсюка «Московський час» / Валентина Біляцька // Мандрівець. – 2016. – № 4 (124). – С. 28–34.
16. Біляцька В. П. Роман у віршах В. Бровченка «Як Мамай до Канади їздив» : естетичні засади і стильові ознаки / В. П. Біляцька // Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Філологічні науки. – Запоріжжя : ЗНУ, 2016. – № 2. – С. 17–26.
17. Біляцька В. П. Рецепція подій і героїв Коліївщини в романі у віршах А. Гудими «Клекотіли орли» / В. П. Біляцька // Таїни художнього тексту : збірник наукових праць / ред. кол. : Н. І. Заверталюк (наук. ред.) та ін. – Дніпропетровськ : Ліра, 2017. – Вип. 20. – С. 73–81.
18. Біляцька В. П. Жанрові та поетикальні контамінації сучасних романів у віршах / В. П. Біляцька // Літератури світу: поетика, ментальність і духовність : [збірник наукових праць] / гол. ред. С. Ковпик. – Кривий Ріг : ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2017. – Вип. 9. – С. 12–24.

Статті у фахових виданнях України, що входить до Міжнародної наукометричної бази Index Copernicus:

19. Біляцька В. Моделювання історичного факту в романах у віршах А. Гудими / Валентина Біляцька // Питання літературознавства : науковий збірник / гол. ред. О. В. Червінська. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. – Вип. 92. – С. 47–60.
20. Біляцька В. П. Генезис та еволюція роману у віршах кінця XX – початку XXI

століття / В. П. Біляцька // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. – Вип. 43. – С. 8–13.

Статті в іноземних виданнях:

21. Біляцька В. Концепт кобзаря в сучасних історичних романах у віршах / Валентина Біляцька // *Spheres of culture Journal of Philological Historical Social and Media Communication Political Science and Cultural Studies*. – Lublin : Maria Curie-Sclodovska University in Lublin, 2014. – Volume 7. – P. 106–114.
22. Біляцька В. Сповідь як структурний елемент сучасного українського історичного роману у віршах / Валентина Біляцька // *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA – Poznan*, 2014 – Zeszyt II. – P. 187–198.
23. Біляцька В. П. Перекодування літературних етнообразів у сучасних українських романах у віршах / В. П. Біляцька // *Скарынавскія традыцыі: гісторыя і сучаснасць: зборнік навуковых артыкулаў : У 2 ч.* – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2015. – Частка 2. – С. 136–142.
24. Біляцька В. Художня антропология історичних романів у віршах Леоніда Горлача / Валентина Біляцька // *Ukrainistika – minulost, současnost a budoucnost III (Україністика – минуле, сучасне, майбутнє III)*. – Literatura a kultura – література та культура : kolektivní monografie věnovaná 20. výročí zahájení výuky ukrajinštiny jako studijního oboru na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně (колективна монографія, присвячена 20-річчю україністики на Філософському факультеті Університету імені Масарика в м. Брно. – Брно (Брно) : ЧАС ; Ін-т славістики ФФ МУ, 2015. – С. 29–36.
25. Біляцька В. Функція речі в ритуалі та повсякденному житті (на матеріалі українських історичних романів у віршах) / Валентина Біляцька // *W kręgu problemów antropologii literatury. Ciało i rzecz w literaturze*, pod. red. W. Supy, I. Zdanowicz. – Białystok : Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, 2016. – tom 2. – S. 243–253.

Статті в інших виданнях:

26. Біляцька В. П. Інтерпретація думи «Маруся Богуславка» / В. П. Біляцька // *Філологічні науки: збірник матеріалів підсумкової наукової конференції студентів та викладачів* / Упоряд. О.І. Панченко – Дніпропетровськ : Адверта, 2012. – Ч І. – С. 249–250.
27. Біляцька В. П. Жанрова своєрідність роману у віршах Катерини Мотрич «Мотрині ночі» // *Збірник матеріалів підсумкової наукової конференції студентів та викладачів* / упоряд. О. І. Панченко – Дніпропетровськ : Адверта, 2013. – Ч І. – С. 300–302.
28. Біляцька В. П. Сповідь як структурний елемент сучасного історичного роману у віршах / В. П. Біляцька // *Філологічні науки: збірник матеріалів підсумкової наукової конференції студентів та викладачів* / упоряд. О.І. Панченко – Дніпропетровськ : Адверта, 2014. – Ч І. – С. 333–334.

29. Біляцька В. Історію свою не кожен знає / Валентина Біляцька // Тютюнник М. Г. Бунтарська галера : Історичний віршований роман / передм., упор. В. П. Біляцької. – Дніпропетровськ : СЕРЕДНЯК Т. К., 2015. – С. 3–5.
30. Біляцька В. П. Жанрово-художня специфіка роману у віршах М. Балашової «Вінок Роксолани» / В. П. Біляцька // Філологічні науки : збірник матеріалів підсумкової наукової конференції студентів та викладачів / упоряд. О. І. Панченко. – Дніпропетровськ : Акцент ПП, 2015. – Ч. 1. – С. 259–260.
31. Біляцька В. П. Історична ретроспектива роману у віршах М. Тютюнника «Бунтарська галера» / В. П. Біляцька // Українська література від давнини до сучасності: парадигми, напрямки, проблеми : до 106-річчя від дня народження доктора філологічних наук, професора Михайла Давидовича Бернштейна: матеріали міжвишівських наукових читань. – Запоріжжя: ЗНУ, 2016 – С. 15–17.
32. Біляцька В. П. Часопростір історичних романів у віршах М. Тютюнника / В. П. Біляцька // Художні модуси хронотопу в культурно-мистецькому дискурсі : збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (26–27 травня 2016 р.) / ред.-упор. Н. Ю. Акулова. – Мелітополь : Вид-во МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 2016. – С. 14–17.
33. Біляцька В. П. Художнє осмислення постаті Івана Сірка в романах у віршах М. Тютюнника та Л. Горлача / В. П. Біляцька // Філологічні науки : збірник матеріалів підсумкової наукової конференції студентів та викладачів / упоряд. О. І. Панченко. – Дніпропетровськ : Акцент ПП, 2016. – Ч. 2 – С. 373–374.
34. Біляцька В. Жанрові контамінації роману у віршах постколоніальної доби / В. Біляцька // Пасіонарність другорядного : Матеріали XVI Міжнародної літературознавчої конференції, 11–12 травня 2017 року. – Чернівці : ЧНУ, 2017. – С. 153–155.
35. Біляцька В. П. Жанрове номінування роману у віршах Григорія Лютого «Мама-Марія» / В. П. Біляцька // Філологічні науки : збірник матеріалів підсумкової наукової конференції студентів та викладачів / упоряд. О. І. Панченко. – Дніпро : Акцент ПП, 2017. – Ч. 4. – С. 162–164.

АНОТАЦІЇ

Біляцька В. П. Жанровий код українського роману у віршах кінця ХХ – початку ХХІ століття. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. – Київський університет імені Бориса Грінченка. – Київ, 2017.

У дисертації вперше здійснено системно-аналітичний аналіз жанрового коду українського роману у віршах кінця ХХ – початку ХХІ ст. як сегмента цілісного літературного процесу. Окреслено вектори його генологічного розвитку, сфокусовано увагу на структурно-сміслових елементах, генезі й еволюції, наслідуванні, визначено роль авторського жанрового маркування та його місце в стратегії впливу на читацьку рецепцію. Охарактеризовано міжродові модифікації,

міжжанрові дифузії, жанрові різновиди / модуси роману у віршах: історичний, автобіографічний, гротескний, сатиричний, химерний, роман-пісня, історико-філософсько-фантастичний роман-есе, роман-трилогія, роман-медитація у віршах.

Проаналізовано відомі романи у віршах і ті, які не були об'єктом наукових студій: романи М. Балашової, В. Бровченка, Н. Гілевича, Л. Горлача, В. Гончаренка, А. Гудими, І. Забудського, Л. Кірик-Радомської, І. Козака, Л. Костенко, В. Марсюка, К. Мотрич, Г. Лютого, О. Омельченко, Р. Пастуха, І. Павлюка, М. Тютюнника, П. Шабатина. Осмислено художньо-історичну концепцію й героїчний модус буття етнообразів, трансформацію наративу культурної пам'яті, ідейно-естетичну й проблемно-тематичну суть романів у віршах.

Ключові слова: жанр, роман у віршах, ліро-епос, жанрова матриця, модифікація, еволюція, дифузія, фольклор, героїчний модус, етнообраз, сюжет, композиція, контамінація.

Билицкая В. П. Жанровый код украинского романа в стихах конца XX – начала XXI столетия. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени доктора филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Киевский университет имени Бориса Гринченко. – Киев, 2017.

В диссертации впервые осуществлён системно-аналитический анализ жанрового кода украинского романа в стихах конца XX – начала XXI в. как сегмента целостного литературного процесса. Очерчены векторы его генологического развития, сфокусировано внимание на структурно-смысловых элементах, генезисе и эволюции, наследовании, определена роль авторского жанрового маркирования и его место в стратегии влияния на читательскую рецепцию. Охарактеризованы межродовые модификации, межжанровые диффузии, жанровые разновидности / модусы романа в стихах: исторический, автобиографический, гротескный, сатирический, причудливый, роман-песня, историко-философский, фантастический роман-эссе, роман-трилогия, роман-медитація в стихах.

Проанализированы известные романы в стихах и те, которые не были предметом научных исследований: романы М. Балашовой, В. Бровченко, Н. Гилевича, Л. Горлача, В. Гончаренко, А. Гудимы, И. Забудского, Л. Кирик-Радомской, И. Козака, Л. Костенко, В. Марсюка, Е. Мотрич, Г. Лютого, А. Омельченко, И. Павлюка, Р. Пастуха, М. Тютюнника, П. Шабатина. Осмыслено художественно-историческую концепцию и героический модус бытия этнообразов, трансформацию нарратива культурной памяти, идейно-эстетическую и проблемно-тематическую суть романов в стихах.

Ключевые слова: жанр, роман в стихах, лиро-эпос, жанровая матрица, модификация, эволюция, дифузия, фольклор, героический модус, этнообраз, сюжет, композиция, контаминация.

Biliatska V. P. Genre code of the Ukrainian novel in the poems of the late XX – early XXI century. – Manuscript.

Dissertation for a Doctor of Philological Science degree in speciality 10.01.01 – Ukrainian Literature, – Borys Hrinchenko Kyiv University. – Kyiv, 2017.

Ascertained in the work is the systematic and analytical analysis of the genre code of the Ukrainian novel in the poems of the late 20 th and early 21st centuries as a segment of an integral literary process for the first time. Determined in the dissertation is the genealogic vectors of its development as well as the focused attention is on the structural and semantic elements, the genesis and evolution, the heritage and also the role of the author's genre marking and its place in the strategy of influence on the reader's reception are determined. Characterized in the work is the inter gender modifications, inter genre diffusion, genre types / modes of the novel in verse: historical, autobiographical, grotesque, satirical, whimsical, romance-song, historical and philosophical, fantasy essay, novel trilogy, novel in verse meditation.

Novels in poetry consist of two or more interrelated story subjects, as a rule, conceptual-historical and historical-artistic (the main character in the background of remarkable events and the lines of Ukraine), characterized by a combination of chronic and concentric forms of the plot, which makes it possible to reproduce a large time space (at least a century, with the preponderance of socio-historical chronotope over psychological), have a historiographical base, a wide palette of significant events, repeated in new variations, a tense psychological drama as a form of nation's comprehension as the analogy between the events of the past and present.

The new level in the transformation of everyday realities and fatal events for Ukraine is represented in historical novels in verse (which are predominant) with a masculine beginning. The dissertation comprehends the artistic-historical conception and the heroic mode of national heroes' being (ethno-images), that are connected with material and spiritual culture, the formation of Ukrainian mentality, and depending on the time, desacralized, demythologized (especially in postmodern interpretation), were the ideological factor.

The research deals with the historical conception of the authors and a large number of historical prototypes with information on the facts of their biography and the inner world (the artistic and historical model of Severyn Nalyvaiko, Bogdan Khmelnytskyi, Ivan Mazepa, Ivan Sirko, Maxim Zaliznyak's being) in accordance with the new aesthetic demands of the epoch. Characters' being is represented on the background of large-scale events with the help of techniques of figurative retrospection (vision, memories, dreams, delusions) within a short period of the time. The great role is devoted to lyric indents (most perceptible in the prologue, the epilogue, the «lines» of the love triangle) in the plot and the disclosure of characters.

The evolution of the artistic epic literature associated with the national historic genres, mostly heroic epic as a structural element and a benchmark in the creation of cultural images of metatype: brilliant innate talent (Marusia Churai) heroic deed (Marusia Bohuslavka), the greatness of women (Roxolana). The name of the woman characters in novels in verse («Marusia Bohuslavka», «Marusia Churai», «Roksolana Wreath») are correlated to the line of the character's historiosophical, cultural life and acting as their

implicit characteristics. The scenes are like the traditional ones that built on the grounds of folk, have ballad basis – intense story with a tragic outcome.

Determined in the work is the inter gender modifications inter genre diffusion, genre types / modes of the novel in verse: historical, autobiographical, grotesque, satirical, whimsical, romance-song, historical and philosophical, fantasy essay, novel trilogy, novel in verse meditation.

Generalized in the dissertation is the artistic and aesthetic criteria of contamination (the syncretism of folklore and literary songs, subjective generalization of legends and narrations, the reality of the Ukrainian people`s life in the times of totalitarian existence), functioning of multi-design models: confession, prayer as the genre varieties and structural elements of the novel in poetry, which are presented in a lyrical address to God, like to an imaginary interlocutor and a monologue confession to «himself».

The genre code of the novel in poetry is examined on the examples of not only famous works, but also new ones that have not been the subject of scientific studies yet – M. Balashova, V. Brovchenko, N. Gilevich, L. Horlach, V. Goncharenko, A. Gudyma, I. Zabudskyi, L. Kirik-Radomska, I. Kozak, L. Kostenko, V. Marsiuk, K. Motrich, G. Liutyi, O. Omelchenko, R. Shevchiuk, I. Pavliuk, M. Tiutiunnyk, P. Shabatina. The dissertation comprehends the artistic-historical conception and the heroic mode of national heroes` being (ethno-images), transformation of the narrative of cultural memory, ideological and aesthetic and problem-thematic essence of novels in verse.

The peculiarity of the novels in poetry of the late XX – early XXI century is the transformation of the narrative of cultural memory, the ideological, aesthetic and thematic essence, the introduction of other texts in the work, the dialogue with them, the creation of new meanings as the constructions that hold figurative, plot, compositional, motive and other layers and interaction with a wide context of folk customs, Ukrainian and world culture, in the internal semantic organization of the nation`s authorship.

Key words: *genre, novel in poetry, epic literature, genre matrix, modification, evolution, diffusion, folklore, heroic mode, ethno-form, plot, composition, contamination.*